Nr 88.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 11 september 1936 (nr 506) om förenings- och förhandlingsrätt, m. m.; given Stockholms slott den 16 februari 1945.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

1) lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 11 september 1936 (nr 506) om förenings- och förhandlingsrätt;

2) lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 28 maj 1920 (nr 245) om medling i arbetstvister;

3) lag angående ändrad lydelse av lagen den 28 maj 1920 (nr 248) om särskilda skiljedomare i arbetstvister;

4) lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 22 juni 1928 (nr 253) om kollektivavtal; samt

5) lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 22 juni 1928 (nr 254) om arbetsdomstol.

GUSTAF.

Gustav Möller.

Förslag
till
Lag
angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 11 september 1936 (nr 506) om förenings- och förhandlingsrätt.

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 11 september 1936 om förenings- och förhandlingsrätt skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

1 §.

Denna lag — — — underkastade ämbetsmannaansvar.

Såsom arbetstagare skall vid tillämpningen av denna lag även anses den som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetstagares till arbetsgivaren; och skall den för vars räkning arbetet utföres anses såsom arbetsgivare enligt lagen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Förslag
till
Lag
angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 28 maj 1920 (nr 245) om medling i arbetstvister.

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 28 maj 1920 om medling i arbetstvister[1] skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

1 §.

För vart — — — äga tillämpning.

Därest så — — — särskild förlikningsman.

Såsom arbetare skall vid tillämpningen av denna lag även anses den som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetares till arbetsgivaren; och skall den för vars räkning arbetet utföres anses såsom arbetsgivare enligt lagen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

[1] Senaste lydelse se SFS 1936: 507.

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av lagen den 28 maj 1920 (nr 248) om särskilda skiljedomare i arbetstvister.

Härigenom förordnas, att första stycket av lagen den 28 maj 1920 om särskilda skiljedomare i arbetstvister skall erhålla följande ändrade lydelse:

Konungen äger, i mån av behov, efter framställning av kommuner eller eljest, förordna särskilda personer att på anmodan av parter var för sig avgöra arbetstvister, som av parterna hänskjutits till skiljedom, eller på anmodan av parter eller av dem valda skiljemän såsom opartiska ordförande i skiljenämnder deltaga i dylika tvisters slitande. Såsom arbetstvist skall härvid även anses tvist mellan parter som avses i 1 § tredje stycket lagen om medling i arbetstvister. Förordnanden, som nyss nämnts, meddelas på viss tid, högst två år i sänder.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 22 juni 1928 (nr 253) om kollektivavtal.

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 22 juni 1928 om kollektivavtal skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

1 §.

Avtal mellan — — — ock gällande.

Såsom arbetare skall vid tillämpningen av denna lag även anses den som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetares till arbetsgivaren; och skall den för vars räkning arbetet utföres anses såsom arbetsgivare enligt lagen.

Beträffande kollektivavtal — — — lag stadgas.

Bestämmelser i — — — deras medlemmar.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 22 juni 1928 (nr 254) om arbetsdomstol.

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 22 juni 1928 om arbetsdomstol[1] skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

1 §.

För upptagande — — — i Stockholm.

Om skyldighet — — — särskilt stadgat.

Såsom arbetare skall vid tillämpningen av denna lag även anses den som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetares till arbetsgivaren; och skall den för vars räkning arbetet utföres anses såsom arbetsgivare enligt lagen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

[1] Senaste lydelse se SFS 1936: 508.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 4 januari 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, jordbruks- och handelsdepartementen anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, fråga om *viss utvidgning av arbetstagarbegreppet i förenings- och förhandlingsrättslagen m. fl. lagar* samt anför.

Inledning.

Enligt 65 § av 1914 års lag om kommission, handelsagentur och handelsresande — i det följande benämnd *kommissionslagen* — förstås med *handelsagent* den, som åtagit sig uppdrag att för annans räkning verka för avsättning av varor genom att upptaga köpeanbud till huvudmannen eller att i dennes namn sluta försäljningsavtal, och som icke är anställd i huvudmannens tjänst utan driver verksamhet såsom självständig yrkesidkare med eget kontor eller annan egen lokal för sin rörelse, dit meddelanden angående denna kunna sändas. Enligt 85 § kommissionslagen förstås med *handelsresande* den, som åtagit sig uppdrag att för en köpmans räkning resa från ort till annan och därvid, genom upptagande av köpeanbud till huvudmannen eller slutande av försäljningsavtal i dennes namn, verka för avsättning av varor, som icke medföras å resan. För handelsresande, som äro anställda i huvudmannens tjänst, äro bestämmelser om rättsförhållandet mellan huvudmannen och handelsresanden givna i 86 §, medan motsvarande bestämmelser för handelsresande, som icke äro anställda i huvudmannens tjänst, meddelas i 87 §. För att särskilja de båda slagen av handelsresande plägar, något oegentligt, användas för de förra benämningen fasta resande och för de senare benämningen provisionsresande. Slutligen kan nämnas att i 93 § av lagen regler givas angående s. k. *platsförsäljare,* varmed förstås den som åtagit sig uppdrag att för en köpmans räkning inom den ort, där denne driver sin rörelse, besöka kunder och därvid, på samma sätt som en

handelsresande, verka för avsättning av varor som icke medföras. Är platsförsäljaren anställd i huvudmannens tjänst skall 86 § tillämpas på honom; är så ej fallet gäller 87 § för honom.

I en vid *1937 års riksdag* väckt motion (II: 352) hemställdes om utredning rörande och eventuellt förslag till revision av kommissionslagens bestämmelser om handelsresande. Bland annat framhölls därvid behovet av utredning om gränsdragningen mellan lagens 86 och 87 §§. Alla eller stora grupper av enbart mot provision anställda handelsresande skulle nämligen, då de ej kunde anses såsom arbetstagare, icke ha möjlighet att deltaga i sådana organisationer, som avsåges i lagen om förenings- och förhandlingsrätt. Motionen avstyrktes i första lagutskottets utlåtande (nr 48) och vann ej riksdagens bifall.

Vid *1938 års riksdag* framställdes i två likalydande motioner (I: 106 och II: 204) yrkande om vissa ändringar i kommissionslagen enligt ett i motionerna intaget lagutkast, som syftade till att samtliga handelsresande ävensom platsförsäljare skulle anses vara anställda i huvudmannens tjänst. På hemställan av första lagutskottet (utl. nr 22) avslogos jämväl dessa motioner.

I skrivelse den 11 december 1938 till chefen för socialdepartementet hemställde *bensindistributörers riksförbund* antingen om sådan ändring av förenings- och förhandlingsrättslagen, att den bleve gällande även för handelsagenter i förhållande till deras huvudmän, eller om en särskild förhandlingslagstiftning för »den kategori anställda, som med stöd av otydlighet i lagen om kommission, handelsagentur och handelsresande kunna göras till självständiga företagare». Till stöd för denna hemställan hänvisade förbundet bland annat till en av arbetsdomstolen tidigare under samma år meddelad dom (nr 112), i vilken förklarades, att förbundets medlemmar i allmänhet icke vore att anse som arbetstagare.

Vidare har *föreningen Sveriges aktiva handelsresande* i skrivelse den 4 juli 1939 hos chefen för socialdepartementet hemställt om sådan ändring i gällande lagstiftning att jämväl de handelsresande, vilka enligt kommissionslagen äro att anse såsom självständiga yrkesidkare, erhölle förenings- och förhandlingsrätt i förhållande till sina huvudmän.

Emellertid hade *1939 års lagtima riksdag* med anledning av en motion rörande viss ändring av förenings- och förhandlingsrättslagen i skrivelse (nr 197) anhållit om utredning och eventuellt förslag om ändring av nämnda lag i syfte att få begreppet föreningsrätt närmare bestämt. Vid anmälan av denna skrivelse framhöll dåvarande chefen för socialdepartementet i yttrande till statsrådsprotokollet, att vid utredningen även borde tagas under övervägande vad som anförts i här ovan omförmälda skrivelse från bensindistributörers riksförbund. Vid den åsyftade utredningen, vilken anförtroddes numera häradshövdingen Ove Hesselgren, skulle dessutom tagas under övervägande den likaledes härovan omförmälda skrivelsen från föreningen Sveriges aktiva handelsresande. Hesselgren avgav sedermera ett den 30 december 1939 dag-

tecknat betänkande (S. O. U. 1939: 49) med förslag till ändring i föreningsoch förhandlingsrättslagen, huvudsakligen avseende en närmare reglering av föreningsrätten, i vilket betänkande han tillika behandlade frågan om förenings- och förhandlingsrätt för handelsagenter och vissa handelsresande. I anslutning därtill hemställde Hesselgren, att frågan om en utvidgning av tillämpningsområdet för förenings- och förhandlingsrättslagen måtte göras till föremål för särskild utredning.

Efter remissbehandling och viss överarbetning lades Hesselgrens förslag i fråga om föreningsrättens reglering till grund för en proposition (nr 106) till *1940 års lagtima riksdag,* vari framlades förslag till ändring i vissa delar av förenings- och förhandlingsrättslagen. I sitt utlåtande (nr 24) med anledning av propositionen erinrade andra lagutskottet därom, att vissa spörsmål beträffande lämpligheten av att utsträcka lagens giltighetsområde till att omfatta även förhållandet mellan vissa självständiga yrkesutövare och dessas uppdragsgivare alltjämt återstode att pröva.

Den 29 augusti 1941 uppdrog *Kungl. Maj:t* åt socialstyrelsen att verkställa utredning av spörsmålet om erforderliga åtgärder för ernående av rättslig likställighet i olika hänseenden mellan handelsagenter och sådana handelsresande, som avses i 87 § kommissionslagen, å ena, samt arbetstagare, å andra sidan, ävensom att till Kungl. Maj:t avgiva de förslag, till vilka utredningen kunde giva anledning. Vidare överlämnade jag den 29 februari 1944, för att tagas i övervägande vid uppdragets fullgörande, till socialstyrelsen en av föreningen Sveriges aktiva handelsresande till Kungl. Maj:t ingiven framställning om viss reglering av handelsresandenas semesterrättsliga förhållanden.

Till fullgörande av ifrågavarande uppdrag har *socialstyrelsen* med skrivelse den 15 maj 1944 överlämnat utredning, utmynnande i förslag till lagstiftningsåtgärder inom området för den s. k. arbetsfredslagstiftningen. Sedan yttranden inhämtats däröver, anhåller jag nu att få upptaga ärendet till behandling. Jag vill då till en början lämna en redogörelse för huvuddragen av det lagstiftningskomplex, som direkt beröres av socialstyrelsens förslag.

Huvuddragen av arbetsfredslagstiftningen.

Under benämningen arbetsfredslagstiftningen plägar hänföras en rad lagar och författningar berörande avtalsförhållandena mellan arbetsgivare och arbetstagare. De viktigaste lagarna inom detta komplex äro 1920 års lagar om medling i arbetstvister och om särskilda skiljedomare i sådana tvister, 1928 års lagar om kollektivavtal och om arbetsdomstol samt 1936 års lag om förenings- och förhandlingsrätt. Då sistnämnda lag kommit att i viss mån intaga en central ställning inom lagkomplexet, torde den följande framställningen böra inledas med en redogörelse för dess huvudsakliga innehåll.

Förenings- och förhandlingsrättslagen är uppdelad på fem särskilda kapitel. Av dessa innehåller *1 kap.* bl. a. bestämmelser om föreningsrätten; denna skall lämnas okränkt. Kränkning av föreningsrätten föreligger bl. a. om å arbetsgivar- eller arbetstagarsidan åtgärd vidtages mot någon å andra sidan för att förmå honom att icke inträda i förening eller att icke verka för bildandet av förening, så ock om å ena sidan, till skada för någon å andra sidan, åtgärd vidtages på grund av hans verksamhet för bildandet av förening.

2 kap. innehåller stadganden om förhandlingsrätt. Därmed förstås rätt att påkalla förhandling rörande reglering av anställningsvillkoren ävensom rörande förhållandet i övrigt mellan arbetsgivare och arbetstagare. Förhandlingsrätt tillkommer arbetsgivare och förening av arbetsgivare samt förening av arbetstagare. Sådan rätt medför skyldighet för andra parten att träda i förhandling. Part, som äger förhandlingsrätt men å vilken 3 kap. icke äger tillämpning, kan påkalla förlikningsmans medverkan i enlighet med lagen om medling i arbetstvister. Försummar part att vid av förlikningsman anordnad förhandling fullgöra sin förhandlingsskyldighet, kan han enligt sistnämnda lag anmälas för arbetsdomstolen, som äger genom vite tillhålla honom att fullgöra sitt åliggande.

I *3 kap.* förenings- och förhandlingsrättslagen lämnas regler om särskild förhandlingsrätt under vissa angivna betingelser. Huvudorganisation av arbetstagare äger — enligt 8 § — genom anmälan hos socialstyrelsen påkalla tillämpning av kapitlet. Dylik anmälan skall innefatta förklaring att organisationen underkastar sig fredsförpliktelse under viss tid. Äro bestämmelserna i 3 kap. tillämpliga å arbetstagarförening, gälla de även för arbetsgivarparten. Om mellan parterna enighet i viss förhandlingsfråga icke uppnås, skall socialstyrelsen på begäran av huvudorganisation av arbetstagare eller arbetsgivare eller av oorganiserad arbetsgivarpart utse opartisk ordförande att leda förhandlingarna. Socialstyrelsen må dock, enligt 10 § andra stycket, vägra att utse sådan ordförande bl. a. därest sökanden är förening av arbetstagare, som icke omfattar minst hälften av de av frågan berörda arbetstagarna eller som icke äger minst 300 medlemmar. Det åligger part, enligt 12 §, att på den opartiske ordförandens kallelse sammankomma och på hans anmaning med angivande av skäl framlägga förslag till förhandlingsfrågans bedömande. Kunna parternas vid förhandlingen avgivna förslag icke sammanjämkas, må ordföranden uppmana parterna att hänskjuta frågan till bindande avgörande av skiljemän. Efterkommes ej uppmaningen, skall ordföranden på begäran av endera parten hos socialstyrelsen hemställa om utseende av skiljenämnd för avgivande av förslag till förhandlingsfrågans lösning. Socialstyrelsen har därefter att utse skiljenämndsledamöter, som skola avgiva dylikt förslag. Om skiljenämndens förslag icke inom viss tid antages av båda parterna, upphör fredsförpliktelsen såvitt angår den behandlade frågan, därest endera parten inom en månad därefter under-

rättat såväl andra parten som socialstyrelsen att han ämnar anlita stridsåtgärd. Enligt 16 § andra stycket skall innan stridsåtgärd vidtages — därest giltigt hinder icke möter — underrättelse om åtgärden lämnas motsidan ävensom socialstyrelsen sist å sjunde dagen före den dag, då åtgärden skall taga sin början. — Hos socialstyrelsen skall föras register för inskrivning av bl. a. anmälan enligt 8 §. Styrelsen skall vägra mottaga anmälan bl. a. om förenings stadgar eller beslut, som anmälas, prövas icke hava tillkommit i föreskriven ordning eller ej stå i överensstämmelse med förenings- och förhandlingsrättslagen.

4 kap. nämnda lag innehåller stadganden om påföljd för överträdelse av lagen. Sålunda skall envar, som kränker föreningsrätt eller som bryter fredsförpliktelse, vara skyldig ersätta därav uppkommen skada. Försummar part att hörsamma kallelse eller anmaning enligt 12 §, må ordföranden anmäla försummelsen hos arbetsdomstolen, som äger genom vite tillhålla den försumlige att fullgöra sitt åliggande. Förseelse mot bestämmelserna i 16 § andra stycket straffas med böter.

I *5 kap.* givas slutligen rättegångsföreskrifter. Mål, som avse tillämpningen av förenings- och förhandlingsrättslagen, skola upptagas och avgöras av arbetsdomstolen. Åtal för förseelse mot bestämmelserna i 16 § andra stycket skall dock anhängiggöras vid allmän domstol.

Enligt *lagen om medling i arbetstvister* skall Konungen förordna förlikningsmän med uppgift att medla i tvister mellan arbetsgivare och arbetare. Förlikningsmän äro för närvarande förordnade för sju särskilda distrikt. Konungen äger även lämna medlingsuppdrag åt särskild förlikningskommission eller särskild person. I visst fall kan socialstyrelsen utse opartisk ordförande att leda förhandling om överenskommelse, ägnad att främja ett gott förhållande mellan parterna. Lagen om medling i arbetstvister gäller icke i fråga om arbetsgivare och arbetare, å vilka bestämmelserna i 3 kap. förenings- och förhandlingsrättslagen äga tillämpning.

Förlikningsman bör, om arbetstvist uppkommit som medfört eller synes hota att medföra arbetsinställelse av större betydenhet, träda i förbindelse med de tvistande, kalla dem till förhandlingar och söka under dessa förhandlingar åvägabringa tvistens lösning. Även om tvisten icke är av nyssnämnda allvarliga natur skall förlikningsmannen kalla de tvistande till förhandlingar, därest begäran därom framställes av arbetsgivare eller organisation, omfattande minst hälften av de av tvisten berörda arbetarna. Försummar någon av de tvistande att vid av förlikningsman anordnad förhandling fullgöra den förhandlingsskyldighet, som enligt 2 kap. förenings- och förhandlingsrättslagen åvilar honom, må såsom tidigare nämnts förlikningsmannen anmäla försummelsen hos arbetsdomstolen som äger att genom vite tillhålla parten att fullgöra sitt åliggande. Kan icke vid förhandlingarna inför förlikningsmannen vinnas enighet, må han uppmana de tvistande att låta tvisten avgöras av skiljedomare i arbetstvister eller av skiljemän.

Innan arbetsinställelse vidtages skall, därest giltigt hinder icke möter, underrättelse om åtgärden lämnas motsidan samt förlikningsmannen sist å sjunde dagen före den dag, då åtgärden skall taga sin början. Förseelse mot denna bestämmelse straffas med böter, och åtal för förseelsen anhängiggöres vid allmän domstol.

Enligt *lagen om särskilda skiljedomare i arbetstvister* äger Konungen förordna — och har också Kungl. Maj:t utsett — särskilda personer att på anmodan av parter var för sig avgöra arbetstvister, som av parterna hänskjutits till skiljedom, eller på anmodan av parter eller av dem valda skiljemän såsom opartiska ordförande i skiljenämnder deltaga i dylika tvisters slitande. För skiljedomarna, vilka skola hava domarkompetens, och deras verksamhet skall vad i lagen om skiljemän är stadgat äga motsvarande tillämpning.

I *lagen om kollektivavtal* regleras avtal mellan arbetsgivare eller förening av arbetsgivare och fackförening eller annan liknande förening av arbetare om villkor, som skola lända till efterrättelse för anställning av arbetare, eller om förhållandet i övrigt mellan arbetsgivare och arbetare. Kollektivavtal som slutits av förening är beträffande yrkesgrupper och område som avses i avtalet bindande jämväl för medlem i föreningen, vare sig han inträtt före eller efter avtalet. Har mellan arbetsgivare och arbetare, som äro bundna av samma kollektivavtal, träffats överenskommelse om villkor som innebär avvikelse från kollektivavtalet, skall överenskommelsen ej vara gällande i vidare mån än avvikelsen må anses tillåten enligt kollektivavtalet. Arbetsgivare eller arbetare som äro bundna av kollektivavtal få, enligt 4 § av lagen, i vissa där närmare angivna fall icke vidtaga arbetsinställelse, blockad, bojkott eller annan därmed jämförlig stridsåtgärd. Detta gäller även om kollektivavtalet innehåller bestämmelse som strider häremot. Åsidosätter arbetsgivare, arbetare eller förening sina förpliktelser enligt kollektivavtalet eller kollektivavtalslagen skall vederbörande gälda därav uppkommen skada.

Enligt *lagen om arbetsdomstol* finnes en särskild domstol i Stockholm för upptagande och avgörande av mål rörande kollektivavtal. På sätt förut nämnts är arbetsdomstolen även skyldig att upptaga och avgöra vissa mål avseende tillämpning av förenings- och förhandlingsrättslagen samt lagen om medling i arbetstvister.

Arbetsdomstolen består av ordförande och sex ledamöter. Ordförande och två ledamöter förordnas av Kungl. Maj:t bland personer som icke kunna anses företräda arbetsgivar- eller arbetarintressen. De andra fyra ledamöterna förordnas även av Kungl. Maj:t, två efter förslag av svenska arbetsgivarföreningarnas förtroenderåd och två efter förslag av landsorganisationen i Sverige.

Förening som slutit kollektivavtal äger vid arbetsdomstolen väcka och utföra talan för den som är eller varit medlem i föreningen. Vill någon föra talan vid arbetsdomstolen mot medlem eller förutvarande medlem i för-

ening som slutit kollektivavtal skall även föreningen instämmas. Har förening eller förbund av flera arbetsgivar- eller arbetarföreningar slutit kollektivavtal, skall — enligt 13 § tredje stycket — vad sålunda är sagt om medlem gälla såväl de sammanslutna föreningarna som deras medlemmar. Mot arbetsdomstolens beslut må talan ej fullföljas.

Arbetstagarbegreppet.

Allmänna anmärkningar.

Att handelsagenter, provisionsresande och vissa andra jämförliga yrkesutövare även i sådana fall, då de intaga en mera beroende ställning gentemot sina huvudmän, icke befunnits äga rätt till åtskilliga sociala förmåner, som tillkomma arbetstagare, beror ytterst därpå, att nämnda yrkesutövare ansetts vara självständiga företagare. Här må därför till en början göras några allmänna anmärkningar angående användningen av begreppet arbetstagare i svensk lagstiftning.

Beteckningen arbetare eller arbetstagare har brukats i en mångfald lagar, särskilt givetvis på sociallagstiftningens område. Ett närmare angivande av begreppets innebörd förekommer emellertid endast i några få lagar. Sålunda utsäges i 1912 års lag om arbetarskydd (2 §) att med arbetare förstås envar, som utför arbete för annans räkning utan att i förhållande till denne vara att anse såsom självständig företagare. Samma definition återfinnes i 1937 års skogshärbärgeslag (1 §). Även 1916 års lag om försäkring för olycksfall i arbete (2 §) upptager en i huvudsak likartad begreppsbestämning. Övriga lagar med socialpolitisk innebörd — alltså även de förut omnämnda lagarna som ingå i den s. k. arbetsfredslagstiftningen — sakna varje definition av arbetstagarbegreppet. 17 kap. 4 § handelsbalken, som innehåller bestämmelser om förmånsrätt i konkurs för bl. a. arbetare tillkommande lönefordringar, upptager icke heller någon sådan begreppsbestämning.

Arbetstagarbegreppet har icke fullt samma innebörd i de olika lagarna av ifrågavarande slag. Till att börja med märkes att i en del av lagarna vissa avvikelser från vad som eljest skolat gälla gjorts i själva lagtexten. I flera lagar ha sålunda vissa grupper arbetstagare undantagits från lagarnas tillämpning. Exempel finnas även på en i lagtexten gjord utvidgning av det däri angivna begreppet. Enligt olycksfallsförsäkringslagen — vilken visserligen enligt den däri givna huvudregeln endast avser arbetare, som mot avlöning användes till arbete varom i lagen är fråga — skall sålunda såsom arbetare även anses den som för vinnande av yrkesutbildning utan avlöning utför dylikt arbete.

Vidare är att märka att begreppet arbetare eller arbetstagare i och för sig tolkats på ett något skiftande sätt av de olika myndigheter som haft att tillämpa de särskilda lagarna. Att så blivit fallet synes i viss mån samman-

hänga med att det i vårt land icke finnes någon allmän lagstiftning som reglerar arbetsavtalet. Myndigheterna ha ofta icke heller haft någon säkrare ledning av tillgängliga lagmotiv för tolkningen av arbetstagarbegreppet. För att erhålla en riktig föreställning om innebörden av nämnda begrepp måste man därför göra sig reda för den praxis som utbildats hos de lagtillämpande myndigheterna.

Arbetstagarbegreppet enligt praxis.

I det följande lämnas en kortfattad översikt över gällande praxis vid tolkningen av arbetstagarbegreppet, såvitt avser några av de viktigaste lagarna av socialpolitisk karaktär.[1] Därvid kommer givetvis särskilt avseende att fästas vid den gränslinje som man vid tillämpningen av olika lagar dragit mellan å ena sidan arbetstagare och å den andra självständiga företagare. Nämnda gränsdragning är nämligen, såsom i det föregående antytts, av grundläggande betydelse då det gäller att taga ståndpunkt till här förevarande lagstiftningsärende.

Förenings- och förhandlingsrättslagen. Socialstyrelsen har ej ansett sig kunna vägra att mottaga anmälningar enligt 8 § i lagen på den grund, att den anmälande organisationen även omfattat medlemmar som ej varit arbetstagare. I fall där även arbetsgivare tillhört organisationen har socialstyrelsen emellertid före godkännandet av anmälan sökt få dem uteslutna eller berövade inflytande på organisationens fackliga politik. Vederbörande organisationer ha även visat sig beredvilliga att vidtaga härför erforderliga ändringar av sina stadgar. I tveksamma fall har socialstyrelsen brukat höra motparten. Om därvid befunnits att majoriteten av medlemmarna varit fria företagare, har registrering vägrats.

Genom en registrering har socialstyrelsen icke frånhänt sig befogenheten att vägra vederbörande organisation förhandlingsrätt enligt 3 kap. av lagen för sådana medlemmar, som icke äro arbetstagare, utan då ansökan göres om opartisk ordförande anser sig styrelsen pliktig närmare undersöka medlemsbeståndet i den mån detta beröres av den aktuella förhandlingsfrågan.

Bensindistributörers riksförbund, vars medlemmar utgöras av bensinstationsföreståndare, har av socialstyrelsen, efter motpartens hörande, godtagits såsom huvudorganisation av arbetstagare, och däröver anförda besvär ha ogillats av Kungl. Maj:t (i regeringsrätten). Sedermera har emellertid, som ovan nämnts, arbetsdomstolen i en den 30 november 1938 meddelad dom, nr 112, förklarat att förbundets medlemmar i allmänhet icke vore att anse såsom arbetstagare. I berörda mål, vilket avsåg underlåtenhet av vissa oljebolag att hörsamma kallelse enligt 12 § förenings- och förhandlingsrättslagen, konstaterade arbetsdomstolen i fråga om de stationsföreståndare, om vilka tvisten i första hand rörde sig, nämligen distributörer som voro bundna av konsignationskontrakt och icke tillförsäkrats viss inkomst, att deras handlingsfrihet visserligen starkt beskurits dels beträffande priser, kre-

[1] Översikten är till stor del hämtad från en i socialstyrelsens utredning lämnad redogörelse. Vid socialstyrelsens utredning finnes även fogad en särskild P. M. innehållande en fullständigare materialsamling till belysning av praxis samt handelsagenters, handelsresandes m. fl. yrkesutövares ekonomiska och sociala ställning, m. m.

ditgivning, försäljningssätt och dylikt och dels angående stationernas öppethållande och skötsel i övrigt. Då de emellertid vore dels med avseende å utbytet av verksamheten såsom distributörer helt beroende av resultatet av distributionsrörelsen och dels enligt avtalen med bolagen oförhindrade att, helt eller delvis, ägna sig åt annan verksamhet, kunde de icke anses såsom arbetstagare. I särskilda fall kunde dock förhållandena ställa sig annorlunda och motivera en annan uppfattning. — Arbetsdomstolens förevarande dom var beslutad med 4 röster mot 3. Minoriteten ansåg att ifrågavarande distributörer vore att anse såsom arbetstagare.

Av medlemmarna i jordbruksmaskinförsäljarnas riksförening befanns efter motpartens hörande endast ett fåtal utgöras av fast anställda s. k. kontrollörer, under det att majoriteten bestod av agenter, vilka voro att anse som fria företagare i förhållande till maskinfirmorna. Socialstyrelsen vägrade registrering, och däröver hos regeringsrätten anförda besvär ogillades.

Socialstyrelsen har i tveksamma fall vid såväl anmälan till registrering som ansökan om opartisk ordförande ansett sig böra hellre godtaga anmälningen eller ansökningen och därmed möjliggöra frågans bedömande av arbetsdomstolen än genom ett avslag förhindra sådant bedömande. I sådana fall där arbetsdomstolen icke godkänt en registrerad organisation såsom bestående av arbetstagare har styrelsen avfört organisationen ur registret.

Efter begäran av handelsagenternas yrkesförbund utsåg socialstyrelsen opartisk ordförande för förhandlingar mellan förbundet och Husqvarna vapenfabriks aktiebolags depotbolag angående symaskinsagenternas löne- och arbetsvillkor. Agenterna voro tillförsäkrade viss kontant ersättning per vecka, s. k. omkostnadsersättning, vilken fick oavkortad åtnjutas även vid styrkt sjukdom intill fyra veckor samt vid sommarledighet ej överstigande viss tidslängd. Sedermera begärde nämnda yrkesförbund förordnande av opartisk ordförande för förhandlingar rörande arbetsavtal för de hos Singer co. symaskins aktiebolag anställda försäljnings- och inkassoombuden. Dessa ombud voro ej tillförsäkrade någon kontant veckoersättning och ej heller någon ersättning under sjukdom eller semester. I detta fall avslogs förbundets begäran. Efter ett par år inkom yrkesförbundet med begäran om opartisk ordförande för förhandlingar mellan förbundet och sex av ovannämnda depotbolag. Under mellantiden hade emellertid arbetsdomstolen genom dom nr 82/1941 i ett mål rörande semesterersättning förklarat ifrågavarande symaskinsagenter vara självständiga företagare i förhållande till depotbolagen,[1] och med hänsyn därtill vägrade styrelsen att villfara förbundets nämnda begäran.

Kollektivavtalslagen och lagen om arbetsdomstol. Arbetsdomstolen har i flera domar förklarat delägare i handelsbolag ej kunna anses som arbetare i förhållande till bolaget. En kommanditdelägare i ett kommanditbolag åter kan vara det. Enahanda är förhållandet med en medlem i en ekonomisk förening gent emot föreningen och med en aktieägare gent emot aktiebolaget. En brödutkörare, som använde egen bil, svarade för övriga driftkost-

[1] Målet angick i sak arbetstagarbegreppet enligt semesterlagen; i anledning av från bolagens sida väckt invändning mot arbetsdomstolens behörighet — kollektivavtal kunde ingås endast mellan arbetsgivare och arbetstagare — förklarade emellertid arbetsdomstolen bl. a. att den mellan parterna föreliggande överenskommelsen utgjorde ett kollektivavtal såvitt anginge förbundsmedlemmar, som kunde vara att anse såsom arbetstagare, samt att spörsmålet huruvida så vore fallet vore identiskt med den i målet föreliggande tvistens materiella innehåll.

nader och bar hela risken för återförsäljningen, har av domstolen icke godtagits såsom arbetstagare.

I vissa fall har arbetsdomstolen haft att avgöra, huruvida de arbetande voro verksamma i ett anställningsförhållande och sålunda att anse såsom arbetstagare, ändock att de voro bundna genom ett avtal, som givits formen av entreprenadavtal. Det avgörande vore då enligt domstolens mening, huru driftförhållandena i verkligheten gestaltade sig. Hänsyn finge framför allt tagas till om överenskommelsen verkligen kunde anses innebära en förändring i de arbetsuppgifter eller åligganden i övrigt, som skolat åvila arbetarna, därest de i vanlig ordning anställts hos arbetsgivaren för utförande av samma arbete. I fråga om vägarbeten har svårighet mött att skilja mellan lagackord och entreprenad. Den senare formen har av domstolen ansetts föreligga, då det tydligt visats, att den person, med vilken överenskommelsen om arbetet träffats, verkligen själv åtagit sig arbetet på entreprenad och icke handlat endast såsom representant för ett arbetslag.

Beträffande bensinstationsföreståndarnas rättsliga ställning har arbetsdomstolen redan före de i fråga om förenings- och förhandlingsrättslagens tillämpning omtalade målen haft att träffa vissa avgöranden. Sålunda har domstolen i ett fall förklarat vissa stationsföreståndare, som åtnjöto inkomstgaranti, vara att anse såsom anställda i respektive bolags tjänst, medan i två andra fall, där sådan garanti icke utfästs, föreståndarna betraktades såsom självständiga företagare. Även vissa andra av domstolen närmare angivna omständigheter medverkade till dessa domslut.

Lagen om medling i arbetstvister. Förlikningsmännen synas ha fattat sin uppgift så, att de utan närmare prövning av huruvida anställningsförhållande råder mellan parterna skridit till medling, då framställning därom gjorts från ena sidan och förlikningsmannen ansett sig kunna göra en nyttig insats för utjämnande av uppkomna motsättningar. Man har också några exempel på att förlikningsmän tagit befattning med tvister, där mellan parterna icke rått ett arbetsförhållande i civilrättslig mening. Då en part (Gotlands läns trafikbilägareförening) påkallat förlikningsmans ingripande, men andra parten (Gotlands norra och Gotlands södra vägdistrikt) bestred att motsidan kunde anses företräda arbetare, underlät förlikningsmannen att utfärda kallelse till medlingssammanträde. Frågan fördes vidare till socialstyrelsen i form av ansökan om förordnande av särskild förlikningsman i tvisten. Styrelsen fann framställningen icke böra föranleda någon åtgärd, då ifrågavarande tvist enligt erhållna upplysningar icke var att anse såsom sådan tvist mellan arbetsgivare och arbetare, varå lagen om medling i arbetstvister vore tillämplig. Nämnas må att i andra län, där vederbörande vägdistrikt icke motsatt sig avtalsförhandlingar inför statens förlikningsmän, dessa medverkat till upprättande av »kollektivavtal» mellan vägdistrikten och lasttrafikbilägareföreningar.

Lagen om försäkring för olycksfall i arbete. Såsom ovan antytts förstås enligt denna lag med arbetare envar, som mot avlöning användes till arbete för annans räkning utan att i förhållande till honom vara att anse såsom självständig företagare, så ock envar, som för vinnande av yrkesutbildning utan avlöning utför dylikt arbete. Såsom arbetare enligt olycksfallsförsäkringslagen anses ej bl. a. den, som utför arbetet i sitt hem eller å arbetsställe som av honom bestämmes. Beslut i högsta instans rörande lagens tillämpning meddelas av försäkringsrådet. Lagens tillämpning har i synner-

ligen många fall givit anledning till bedömande, huruvida en person är att anse såsom arbetare eller såsom självständig företagare. Härvid har, såsom av den nedan intagna redogörelsen framgår, åtskilliga yrkesidkare, som enligt strikt civilrättsliga grundsatser närmast skulle varit att anse såsom företagare, behandlats såsom arbetare enligt lagen. Visst stöd härför har erhållits såväl av tidigare domstolspraxis (N. J. A. 1911 sid. 375) som av uttalanden vid tillkomsten av gällande olycksfallsförsäkringslag, bl. a. av särskilda utskottet vid 1916 års riksdag. Följande exempel beträffande praxis vid tillämpningen av olycksfallsförsäkringslagen må anföras.

En ackordstagare, som ekonomiskt och socialt sett är i huvudsak jämställd med arbetare samt bedriver sin verksamhet yrkesmässigt och väsentligen själv deltager i arbetet, har man oftast varit benägen att anse såsom arbetare. Graden av självständighet i avseende å arbetets anordnande och omfattning samt ackordssummans storlek ha dock härvid även rönt beaktande. Har en ackordstagare, som är att anse som arbetare, i sin ordning anställt och avlönat medhjälpare, ha även de senare ansetts som arbetare i förhållande till ackordsgivaren.

I överensstämmelse med nu berörda grundläggande uppfattning ha inom skogsbruket »körare», som anställa och avlöna »huggare», ansetts såsom arbetare och jämväl dessa senare såsom arbetare i förhållande till virkesägaren.

Beträffande särskilt byggnadsarbeten har försäkringsrådet uppställt vissa regler enligt vilka ackordstagare, som yrkesmässigt bedriver byggnadsverksamhet med vanligen minst två medhjälpare, i allmänhet är att anse såsom företagare. Även i fall, då verksamheten endast bedrives mera tillfälligt, har ackordstagaren oftast ansetts som företagare, om byggnadsföretaget varit av större omfattning. Eljest har ackordstagaren, om han själv deltager i arbetet, i regel ansetts vara arbetare.

Hantverkare, såsom plåtslagare med egen verkstad och med dem jämställda yrkesutövare, t. ex. smeder och snickare, böra enligt försäkringsrådets mening i regel anses såsom företagare.

I fråga om körslor anses en person, som bedriver yrkesmässig åkerirörelse, vanligen som företagare. En jordbrukare, som själv deltager i jordbruksarbetet, anses däremot, om han åtager sig körslor, oftast såsom arbetare.

Agenter, inkasserare och andra dylika yrkesidkare, som äro anställda mot fast lön eller sådan lön jämte provision, betraktas i allmänhet som arbetare. Om en provisionsavlönad dylik yrkesidkare skall anses som företagare eller som arbetare har vanligen fått bero på om han ägt eller ej ägt att jämväl bedriva annan verksamhet av relativt väsentlig betydelse. Lämnar ej hans kontrakt upplysning härom, har man undersökt, i vad mån hans förpliktelser enligt kontraktet måste taga hans tid i anspråk.

Skogshärbärgeslagen. Såväl av lagmotiven som av rättspraxis (N. J. A. 1943 sid. 218) framgår, att vid tillämpningen av denna lag virkesägaren skall betraktas som arbetsgivare i förhållande såväl till sådana av honom anlitade ackordstagare, som själva deltaga i arbetet, som till de av dem anställda medhjälparna. Begreppen arbetsgivare och arbetstagare ha således i detta fall samma innebörd som enligt olycksfallsförsäkringslagen.

Arbetarskyddslagen. Riksförsäkringsanstalten torde beträffande denna lag i stor utsträckning tillämpa samma praxis i förevarande hänseende som försäkringsrådet beträffande olycksfallsförsäkringslagen. I sista hand prö-

vas dessa frågor för arbetarskyddslagens del av allmän domstol. Någon vägledande domstolspraxis synes emellertid icke föreligga.

Lagen om arbetstidens begränsning. Genom åtskilliga i denna lag gjorda undantag är arbetstagarbegreppet betydligt snävare än i arbetarskyddslagen. Enligt arbetstidslagens 3 § och 9 § 10 mom. har arbetsrådet att definitivt avgöra, huruvida viss arbetstagare är att enligt lagen räkna såsom arbetare. Arbetsrådet har också i talrika fall avgjort, om en arbetande skall anses såsom arbetare eller såsom självständig företagare.

Beträffande delägare, anställda hos aktiebolag, ekonomiska föreningar eller kommanditbolag, överensstämmer arbetsrådets praxis i regel med vad som förut i ämnet anförts rörande lagen om kollektivavtal. I fråga om handelsbolag ha arbetande delägare i vissa fall — som det vill synas i bolag med ett större antal delägare — räknats såsom arbetare, under det att de i bolag med färre delägare, högst fem, ansetts vara företagare. Såsom företagare har arbetsrådet alltid bedömt arbetande delägare i enkla bolag.

Såsom företagare har arbetsrådet i vissa fall ansett charkuteriutkörare, som sålde matvaror från fordon, tillhöriga slakterifirma. Från denna fingo de ersättning endast i form av viss rabatt å partipriserna. De valde och uppsökte fullt självständigt sina kunder. Även stenhuggare i s. k. fria berg, d. v. s. berg som de själva ägde eller till vilka de förvärvat brytningsrätt av annan än den firma till vilken de levererade den huggna stenen, ha av arbetsrådet betraktats såsom företagare.

Föreståndarna för vissa bensinstationer ha med hänsyn till sina konsignationskontrakt av arbetsrådet förklarats vara att anse såsom arbetare.

I vissa fall har det mött svårighet att avgöra, huruvida ett arbete är ackords- eller entreprenadarbete och sålunda om den arbetande bör anses som arbetare eller som företagare. Anses han för arbetare och har han i sin tur anställt medhjälpare, har arbetsrådet förklarat, att jämväl de senare böra betraktas som arbetare i förhållande till ackordsgivaren.

Semesterlagen. Enligt vad som framgår av förarbetena till denna lag skola de begrepp och regler, vilka gälla inom den allmänna civilrätten, vara avgörande för gränsdragningen mellan arbetstagare och självständig företagare. I den proposition, vari förslaget till lagen framlades, anfördes att det icke vore möjligt att för semesterlagens vidkommande utgå från den tolkning av arbetsgivar- och arbetstagarbegreppen, som enligt stadgad praxis tillämpades beträffande olycksfallsförsäkringslagen. I anslutning till ett i nämnda lagstiftningsärende uppkommet spörsmål om inom skogsbruket virkesägaren eller köraren skulle anses såsom arbetsgivare i förhållande till de av den senare anlitade huggarna framhölls i propositionen att frågan om vem som i det särskilda fallet skulle betraktas såsom arbetsgivare respektive arbetstagare måste bedömas med hänsyn till vem som slutit arbetsavtalet. Vidare förklarades i propositionen, i anledning av ett yttrande om handelsresande och andra agenter som avlönades uteslutande genom provision, att handelsresande komme att falla under semesterlagen, så snart de kunde anses som anställda i huvudmannens tjänst. Riksdagen gjorde icke någon erinran mot berörda uttalanden.

Praxis har i stort sett följt de sålunda angivna riktlinjerna. I det betänkande, som avgivits av 1942 års semesterkommitté (S. O. U. 1944: 59), ha ingående refererats åtskilliga domstolsavgöranden i ämnet, såväl av arbetsdomstolen som av de allmänna domstolarna.

Bland dessa avgörandęn må här särskilt pekas på en av arbetsdomstolen

meddelad dom (nr 88/1942), vari en körare, som verkställt avverkning i enlighet med bestämmelserna i den då gällande s. k. Norrlandsöverenskommelsen, ansetts såsom självständig företagare och huggarna såsom anställda hos köraren.

Härutöver må endast nämnas att i den förut omtalade, av arbetsdomstolen meddelade domen (nr 82/1941) i mål mellan handelsagenternas yrkesförbund och Husqvarna vapenfabriks aktiebolags depotbolag rörande semesterersättning, vilken dom var enhällig, domstolen hänvisat till de allmänna grundsatser som kommit till uttryck i den likaledes tidigare berörda domen nr 112/1938. Dessa grundsatser syntes enligt arbetsdomstolens mening böra leda till att yrkesförbundets medlemmar icke vore att anse såsom arbetstagare. Avgörande vore emellertid hur gällande anställningsavtal tillämpades, och domstolen inskränkte sig med hänsyn härtill till att hänvisa förbundet att vid domstolen föra den talan om semesterrätt för enskilda förbundsmedlemmar, vartill förbundet kunde finna fog föreligga. Förbundet återkom sedermera med yrkande om sådan rätt för två agenter, men arbetsdomstolen (dom nr 119/1941) fann ej några särskilda omständigheter motivera bifall till yrkandet.

17 kap. 4 § handelsbalken. Jämlikt detta lagrum äga betjänter och tjänstehjon förmånsrätt i arbetsgivares konkurs för dem tillkommande lön för sista året; samma förmånsrätt gäller för annan arbetares dagspenning eller avlöning, där den ej stått inne längre än sex månader efter förfallodagen. Den sålunda stadgade förmånsrätten avser all konkursgäldenärens egendom, lös som fast. Enligt 13 § samma kapitel må emellertid borgenär, som äger dylik förmånsrätt, icke njuta rätt till det, vari andra ha särskild, ehuru lägre förmånsrätt, för mera än som i den övriga egendomen brister. Bristen skall fyllas efter ordningen av de andras förmånsrätter, så att den lägre viker för den högre, och fast egendom får icke tillgripas, så länge lös egendom finnes att tillgå.

Förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken har tillerkänts bland andra verkställande direktör och disponent hos aktiebolag, person som enligt kontrakt med sågverksbolag handhaft timmerutdrivning samt affärsförmedlare. Handelsresande har erhållit förmånsrätt för garanterad provision.

Socialstyrelsens utredning.

Vad beträffar frågan vilka yrkesgrupper som beröras av utredningen förklarar socialstyrelsen i sin utredning, att styrelsen ansåge att det i första hand ålåge styrelsen att överväga, huruvida önskemålet att tillförsäkra handelsagenter och sådana handelsresande, som avsåges i 87 § kommissionslagen, rättslig likställighet i olika hänseenden med arbetstagare skäligen borde och lämpligen kunde tillgodoses genom lagstiftning. Styrelsen ansåge sig böra ägna uppmärksamhet även åt andra uppdragstagare än handelsagenter och handelsresande. Såsom i Hesselgrens ovanberörda utredning framhållits borde det nämligen icke ifrågakomma att giva sistnämnda båda yrkesgrupper en privilegierad ställning, utan även

andra kategorier uppdragstagare borde kunna få samma rättigheter, om de intoge en liknande beroende ställning. Det torde framför allt vara nedan angivna yrkesgrupper, som skulle kunna komma i åtanke i förevarande avseende:

1) Handelsagenter samt sådana handelsresande och platsförsäljare, som icke äro anställda i huvudmannens tjänst. Hit höra bensinstationsföreståndare samt försäljare av jordbruksmaskiner, symaskiner, dammsugare, golvbonare, radioapparater, böcker m. m.

2) Försäkringsagenter, annonsombud och inkasserare, som icke äro anställda i huvudmannens tjänst.

3) Vissa utkörare av bröd, charkuterivaror, läskedrycker m. m., som använda egna hästar eller egna bilar.

4) S. k. smååkare, d. v. s. häst- eller lastbilägare, som själva verkställa körslor för byggen, väg- och gatuarbeten m. m.

5) Småbrukare m. fl., som med egna hästar eller bilar verkställa skogskörslor eller körslor för vägarbeten.

6) Underentreprenörer vid vissa byggnads-, diknings- och vägarbeten.

7) Stenhuggare, som verkställa uttagning av sten i egna eller av dem själva arrenderade berg.

8) Restaurangmusiker (kapellmästare med eget kapell).

Den gjorda uppräkningen gjorde icke anspråk på att vara fullständig. På grund av näringslivets växlande förhållanden syntes det icke vara möjligt att uttömmande angiva, vilka yrkesgrupper som kunde beröras av utredningen. Socialstyrelsen hade icke heller genom ovanstående uppräkning velat taga ståndpunkt till frågan, huruvida samtliga nämnda yrkesgrupper med säkerhet inneslöte medlemmar, å vilka den av styrelsen föreslagna lagstiftningen kunde bliva tillämplig. Syftet med uppräkningen hade blott varit att angiva, inom vilka yrkesgrupper de åsyftade uppdragstagarna sannolikt vore att finna.

Vidkommande principspörsmålet om rättslig likställighet mellan arbetstagare och vissa uppdragstagare anför socialstyrelsen till en början följande.

Genom en omfattande och mångsidig lagstiftning på det socialpolitiska området ha statsmakterna sökt trygga och förbättra de mindre bemedlade medborgarnas levnadsförhållanden. Till en början och i viss mån även i fortsättningen ha dessa strävanden — bortsett från fattigvård och vissa andra helt allmängiltiga hjälp- och understödsformer — i främsta rummet varit inriktade på att tillgodose kroppsarbetares och med dem likställda arbetstagares intressen. Exempel härpå lämna den egentliga arbetarskyddslagstiftningen, som väsentligen har till ändamål att bereda arbetarna skydd mot olycksfall och ohälsa i arbetet, samt lagarna om försäkring för olycksfall i arbete och för vissa yrkessjukdomar, vilka lagar syfta till att någorlunda säkerställa arbetarna mot de ekonomiska följderna av dylika olycksfall och fall av ohälsa. Jämväl lagarna om medling i arbetstvister och om kollektivavtal synas ha enahanda inriktning. Under de senaste åren har

emellertid en viss förändring gjort sig märkbar. I stället för att såsom förut beteckna parterna i arbetsförhållandet »arbetsgivare» och »arbetare» har man övergått till benämningarna »arbetsgivare» och »arbetstagare» — detta tydligtvis för att under den sistnämnda beteckningen jämväl inbegripa »anställda», d. v. s. butiks- och kontorsbiträden, arbetsledare och tjänstemän m. fl. Beträffande förenings- och förhandlingsrättslagen — vari berörda, ändrade terminologi först torde ha kommit till användning — framhöll kommittén angående privatanställda i sin motivering, att den »ansett sig böra taga särskild hänsyn till att de grupper av privatanställda, vilkas rätt i fråga om förenings- och förhandlingsrätten ännu icke blivit faktiskt erkänd från arbetsgivarsidan, äga ett starkt intresse av att med lagstiftningens hjälp erhålla samma rätt, som de stora arbetarorganisationerna på egen hand förskaffat sig». Statsmakterna torde sålunda kunna sägas ha utsträckt sina socialpolitiska omsorger till alla grupper av arbetstagare.

Ett tillgodoseende av den i utredningsuppdraget åsyftade rättsliga likställigheten skulle i större eller mindre omfattning utsträcka den socialpolitiska lagstiftningens tillämpning till att avse jämväl beroende uppdragstagare, vilka juridiskt sett icke kunna betraktas som arbetstagare. Huruvida bärande skäl förefinnas för en dylik utsträckning torde icke med hänsyn till de olika lagarnas skilda syften låta sig generellt bedöma. För att träffa avgörande i detta avseende synes man vara nödsakad att pröva varje särskild lag.

Socialstyrelsen övergår härefter till att undersöka huruvida arbetstagarbegreppet bör utvidgas i vad avser särskilt angivna lagar med socialpolitisk innebörd.

Förenings- och förhandlingsrättslagen blir därvid först föremål för socialstyrelsens överväganden. Styrelsen anser att flera skäl tala för att även vissa uppdragstagare tillerkännas förenings- och förhandlingsrätt enligt nämnda lag samt anför härom bl. a. följande.

En av den moderna socialpolitikens viktigaste uppgifter är att söka förebygga och utjämna intressemotsättningar mellan olika grupper i samhället, och såsom ett medel härför har förhandlingsväsendet ansetts betydelsefullt. Detta har nått en särskilt stor omfattning i förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare och är på detta område delvis reglerat i lag. Men även vid meningsskiljaktigheter mellan andra grupper av medborgare, exempelvis mellan torpare och jordägare, lasttrafikbilägare och vägstyrelser samt skogskörare och skogsägare, har staten genom sina organ i enstaka fall ingripit i utjämnande syfte. En särskild medlingslagstiftning har vidare tillkommit för tvister mellan fastighetsägare och hyresgäster. En tydlig tendens till utvidgning av området för statliga ingripanden i fråga om förhandlingsväsendet kan således spåras.

Vissa av de uppdragstagare, varom i utredningen är fråga, ha varit i tillfälle att organisationsmässigt föra förhandlingar med sina huvudmän, fastän dessa icke haft någon lagstadgad förhandlingsskyldighet. Såväl Husqvarna vapenfabriks aktiebolags depotbolag och Singer co. symaskins aktiebolag ha sålunda fört förhandlingar med symaskinsagenternas organisation, syftande till att reglera förhållandet mellan agenterna och huvudmännen. Handelsresandenas sammanslutningar, vilka visserligen omfatta även fasta resande, ha likaledes av motsidans representativa organisationer erkänts såsom förhandlingsparter. Förhandlingsväsendets betydelse har så-

lunda insetts icke blott av statsmakterna och av de berörda uppdragstagarna utan även av vissa organisationer på uppdragsgivarsidan. En utvidgning av den lagstadgade förenings- och förhandlingsrätten skulle därför i viss mån stå i överensstämmelse med tendenser, som klart framträtt.

Organisationsväsendet intager en framträdande plats i nutidens samhällsliv. På ett stort antal områden träffas kollektiva uppgörelser, och även vid förhandlingar mellan enstaka parter söker den enskilde ofta stöd hos den organisation han tillhör. Det är för övrigt icke blott på arbetsmarknaden utan även på andra områden av det ekonomiska livet, som sammanslutnings- och enhetssträvanden gjort sig gällande.

Någon allmän lagstiftning angående föreningsrättens okränkbarhet eller om skyldighet för part att förhandla med motpartens organisation finnes icke. Det har icke heller framträtt något starkare behov av eller allmännare önskemål om en dylik lagstiftning. Med hänsyn härtill synes det befogat att begränsa den förda diskussionen till uppdragstagare, vilkas ställning synes likartad med arbetstagares.

Erfarenheten har givit vid handen, att dylika uppdragstagare i allmänhet ha svårigheter att uppnå medinflytande vid fastställandet av för dem gällande arbetsvillkor. Arten av deras verksamhet torde i regel leda till att de arbeta var för sig, och detta förhållande är givetvis ägnat att försvåra deras fackliga organisering. Anslutningen till befintliga organisationer lär även få anses relativt begränsad. Verksamhetens art erbjuder ej heller stora möjligheter för effektiva stridsåtgärder. Strejker torde sålunda sällan med framgång kunna genomföras, då användbara ersättare vanligen stå att finna och knappast kunna hindras att träda i verksamhet. Försäljningsverksamhet torde också kunna i större eller mindre omfattning omläggas t. ex. till att bedrivas genom annonsering eller korrespondens. För övrigt lära ifrågavarande uppdragstagares organisationer ej ha lagt upp några strejkfonder. Verksam blockad av en firmas varor torde blott med svårighet kunna åvägabringas. Uppdragstagarnas ställning är i nu förevarande avseenden lika svag som arbetstagarnas tidigare var. En sådan ordning kan icke anses tillfredsställande ur samhällets synpunkt. För att uppdragstagarna skola kunna uppnå en starkare ställning synes det nödvändigt, att de i större utsträckning uppträda organisationsmässigt. Deras förenings- och förhandlingsrätt har likväl mött motstånd, låt vara att den erkänts av vissa kategorier huvudmän.

Vid angivna förhållanden finner socialstyrelsen skäl föreligga att utvidga lagstiftningen om förenings- och förhandlingsrätt till att även omfatta nu ifrågavarande uppdragstagare. En sådan utvidgning måste enligt styrelsens mening anses stå i överensstämmelse med grunderna för lagen i fråga.

I samband härmed behandlar socialstyrelsen frågan om *gränsdragningen* mellan de uppdragstagare, vilka böra erhålla förenings- och förhandlingsrätt på grund av sin med arbetstagare likartade ställning, och övriga uppdragstagare. Styrelsen avvisar därvid möjligheten att spjälka upp uppdragstagarna i två grupper efter deras allmänna sociala och ekonomiska ställning. Icke heller anser styrelsen att gränsen kan dragas efter det antal huvudmän för vars räkning uppdragstagarna äro verksamma. Skiljelinjen skulle då närmast bestämmas på det sättet, att en uppdragstagare, som före-

trädde en enda huvudman, skulle betraktas som likställd med arbetstagare, medan den, som vore verksam för flera uppdragsgivares räkning, skulle anses intaga en mera självständig ställning. Olika uppdragstagare vore överhuvud taget verksamma under så skiftande förhållanden, att något tillfredsställande resultat aldrig kunde uppnås, om gränsen droges med hänsyn tagen blott till något visst moment i avtalet eller någon viss faktiskt föreliggande omständighet, som på förhand angivits. Avgörande syntes i stället böra vara den helhetsbild, som erhölles av samtliga föreliggande omständigheter. Under sådana förhållanden kunde gränsdragningen endast göras på grundval av en skälighetsprövning. Härom anför styrelsen följande.

Utgångspunkten för skälighetsprövningen synes böra vara arten och graden av det beroende, vari vederbörande uppdragstagare stå till sina huvudmän. Det är påfallande, att vissa uppdragstagare icke äro så fria som självständiga företagare i allmänhet. Deras handlingsfrihet är i flera fall mera beskuren på grund av innehållet i avtalen med huvudmännen. Erinras må om bensinstationsföreståndarna, vilka genom olika bestämmelser i kontrakten och därtill sig anslutande instruktioner äro i avseende å försäljningens bedrivande, redovisningen, ordningen å bensinstationen och förhållandet till de å stationen anställda biträdena i hög grad bundna i sitt handlande och underkastade en sådan inspektion, som icke är vanlig beträffande självständiga företagare i allmänhet. En liknande bundenhet förekommer för symaskinsagenternas del. Enligt upprättade avtal och instruktioner skola dessa bland annat ställa sig till efterrättelse de särskilda anvisningar, som lämnas av firmorna eller dessas kontrollörer. Då en bundenhet av denna typ föreligger, torde det i allmänhet vara skäligt att likställa vederbörande uppdragstagare med arbetstagare. Det bör framhållas, att den omständigheten, att en uppdragstagares frihet på visst sätt beskurits i fråga om prissättning, kreditgivning och dylikt, icke torde kunna tillmätas någon avgörande betydelse i detta sammanhang. En sådan bundenhet förekommer även i förhållandet mellan fristående företag. Till förhindrande av osund konkurrens uppställas nämligen ofta av vederbörande fabrikanter försäljnings- och kreditvillkor, vilka måste iakttagas av de affärsmän, som sälja deras tillverkningar. En bundenhet av detta slag förlänar icke uppdragstagarna en ställning, som är jämförbar med arbetstagares. Detta kan däremot vara fallet med av huvudman utfärdade föreskrifter angående kontroll från huvudmannens sida, anställandet av biträden, skötseln av och ordningen inom uppdragstagarnas företag, dessas öppethållande och därmed jämförliga förhållanden. Hänsyn bör emellertid tagas icke blott till avtalets rättsliga innehåll utan även till det sätt, varpå detsamma tillämpas, och till de faktiska omständigheter, under vilka arbetet utföres. Vederbörandes sociala och ekonomiska ställning bör också spela en viss roll. Det synes vidare böra tillmätas betydelse, om uppdragstagarna själva betrakta sig som likställda med arbetstagare och givit denna sin uppfattning till känna genom anslutning till en efter fackliga principer uppbyggd organisation.

Socialstyrelsens slutsats blir att gränsen icke torde kunna bestämmas på annat sätt än att förenings- och förhandlingsrätt tillerkännes uppdragstagare i de fall, då uppdragstagarna intaga en så beroende ställning gent-

emot uppdragsgivarna, att förhållandet mellan parterna är väsentligen likartat med förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare.

Socialstyrelsen gör härpå *de övriga i den s. k. arbetsfredslagstiftningen ingående lagarna* till föremål för granskning i förevarande avseende och finner att även därvidlag en liknande utvidgning av arbetstagarbegreppet bör äga rum. Till motivering av denna sin uppfattning anför socialstyrelsen i huvudsak följande.

Lagen om medling i arbetstvister. De organisationer av beroende uppdragstagare, som bildats, ha i regel utformat sin ideologi och taktik efter mönster från fackföreningsrörelsen, och de hämta ofta uppslagen till sina yrkanden från kollektivavtalen. Speciella problem möta visserligen, då ersättningen utgår i form av provision, men liknande specialproblem finnas även för olika grupper av arbetstagare. I stort sett äro de beroende uppdragstagarnas intressen och problem desamma som arbetstagarnas. Under sådana förhållanden synes det riktigt, att de få samma förhandlingsmöjligheter som arbetstagare. De böra ha samma rätt att välja mellan olika förhandlingsformer. Såväl lagen om förenings- och förhandlingsrätt i dess helhet som lagen om medling i arbetstvister synes därför, i en eller annan form, böra göras tillämplig jämväl å förhållandet mellan beroende uppdragstagare och deras huvudmän. Dessas inbördes tvister och vanliga arbetstvister äro nära besläktade med varandra. Förlikningsmännen ha för övrigt redan i vissa fall, då invändning angående deras behörighet ej gjorts, med framgång medlat i tvister mellan uppdragsgivare och uppdragstagare.

Lagen om särskilda skiljedomare i arbetstvister. Även om de av Kungl. Maj:t jämlikt nämnda lag utsedda särskilda skiljedomarna endast i ringa utsträckning anlitats, synes det dock lämpligt att i detta sammanhang utvidga deras verksamhetsområde till att även avse tvister mellan sådana uppdragstagare och uppdragsgivare, vilkas förhållande till varandra, på grund av de förras beroende ställning, är väsentligen likartat med förhållandet mellan arbetstagare och arbetsgivare.

Lagen om kollektivavtal. Då beroende uppdragstagare tillerkännas förenings- och förhandlingsrätt och offentlig medling äger rum mellan dem och deras huvudmän kan det förutses, att i flera fall kollektiva uppgörelser komma att träffas. Det synes därför vara skäl att utsträcka kollektivavtalslagens tillämpningsområde på samma sätt som föreslagits beträffande förenings- och förhandlingsrättslagen. Uppdragsgivare och sådana uppdragstagare, vilkas ställning är väsentligen likartad med arbetstagares, skulle då komma in under lagen. Deras kollektiva uppgörelser skulle vara underkastade lagens formföreskrifter, och parterna skulle bliva förhindrade att vidtaga stridsåtgärder i de fall, då detta är förbjudet enligt 4 § kollektivavtalslagen. En sådan fredsförpliktelse synes befogad, då samhället ger sitt stöd åt organisationsmässiga uppgörelser mellan parterna.

Lagen om arbetsdomstol. Då kollektiva uppgörelser mellan uppdragsgivare och beroende uppdragstagare föras in under kollektivavtalslagen, böra även tvister angående dylika uppgörelser behandlas av arbetsdomstolen.

I utredningen göras även andra lagar av socialpolitisk innebörd till föremål för övervägande i förevarande avseende.

Lagarna om försäkring för olycksfall i arbete och om försäkring för vissa yrkessjukdomar bliva sålunda underkastade prövning härutinnan. Under förmälan att från vissa merkantila mellanhänders sida önskemål uttalats, att de måtte föras in under dessa lagar, framhåller socialstyrelsen därvid, att lagarna byggde på den grundtanken, att en arbetsgivare skulle svara för att arbetet bedreves på sådant sätt, att hans arbetare ej utsattes för fara att träffas av olycksfall eller yrkessjukdom. Lagarna hade icke gjorts tillämpliga å arbetare, som utförde arbetet i sitt hem eller å arbetsställe, som av dem bestämdes. Då sådana arbetare ej vore försäkrade mot olycksfall i arbete och yrkessjukdom, kunde det tydligen icke heller ifrågakomma att tillerkänna uppdragstagare, som arbetade under självvalda förhållanden, någon ersättning enligt nämnda lagar.

1938 års semesterlag göres även till föremål för socialstyrelsens uppmärksamhet. Grundtanken i nämnda lag är, att en arbetstagare skall erhålla två veckors semester årligen. Inom vissa verksamhetsområden utgår emellertid, med hänsyn till arbetsförhållandenas natur, ingen semester utan blott semesterlön. Sålunda stadgas i 9 § semesterlagen, att arbetstagare, som utför arbetet i sitt hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande, icke är berättigad till semester utan endast till semesterlön. Till frågan om en eventuell utvidgning av arbetstagarbegreppet i semesterlagen anför socialstyrelsen:

Till stöd för tanken att också beroende uppdragstagare skulle tillerkännas semesterrätt kan anföras att, då dessa arbeta under i stort sett samma förhållanden som arbetstagare, de även böra komma i åtnjutande av samma förmåner. De få i ett stort antal fall anses ha samma behov av rekreation som arbetstagare och synas då med samma rätt kunna framställa anspråk på semester. Även om den ekonomiska ställningen växlar för olika grupper uppdragstagare, måste dock ett mycket betydande antal sådana anses vara i behov av semesterlön för att de skola ha möjlighet att låta sitt arbete ligga nere någon tid eller anskaffa vikarie. Vissa sociala skäl tala således för att beroende uppdragstagare böra tillerkännas semesterrätt.

Socialstyrelsen anmärker emellertid, att nu ifrågavarande uppdragstagare i flertalet fall utförde sitt arbete under sådana förhållanden, att det ej kunde anses tillkomma uppdragsgivarna att vaka över arbetets anordnande. Därest semesterlagen skulle göras tillämplig å sådana uppdragstagare, skulle dessa således i allmänhet, enligt 9 § i lagen, endast erhålla semesterlön. Det torde icke vara lämpligt att i detta sammanhang taga ställning till principfrågan om utsträckning av semesterrätten till ytterligare områden, inom vilka den medgivna rätten skulle få allenast ekonomisk betydelse. Med hänsyn härtill syntes en utvidgning av semesterrätten till ifrågavarande uppdragstagare tillsvidare böra anstå. Styrelsen fortsätter:

Såsom ovan framhållits måste det till stor del bliva en skälighetsprövning, när det gäller att avgöra, vilka uppdragstagare som på grund av sin bero-

ende ställning böra likställas med arbetstagare. Gränserna mellan semesterberättigade och icke semesterberättigade uppdragstagare skulle därigenom bliva svävande. Frånvaron av skarpa gränser skulle leda till ett stort antal tvister.

Det bör vidare framhållas, att det kunde bliva vissa svårigheter att undvika dualism mellan de allmänna domstolarna och arbetsdomstolen, om semesterrätten gjordes beroende av en skälighetsprövning, som skulle göras av flera myndigheter.

Vid ett vägande av skälen för och emot en utsträckning av den lagstadgade semesterrätten till att även omfatta beroende uppdragstagare finner socialstyrelsen, att så starka skäl tala emot en sådan utsträckning, att det icke för närvarande bör ifrågakomma att giva beroende uppdragstagare lagstadgad rätt till semester. Det synes tills vidare böra överlämnas åt parterna att genom sina organisationer söka nå fram till en lösning av spörsmålet. En sådan lösning förhandlingsvägen underlättas, om de beroende uppdragstagarnas organisationer tillerkännas förenings- och förhandlingsrätt i enlighet med socialstyrelsens förslag.

Socialstyrelsen tillägger att sedan erfarenheter vunnits på denna väg, det eventuellt senare kunde visa sig lämpligt, att statsmakterna ingrepe med lagstiftning på området.

Beträffande *den sociala skyddslagstiftningen i övrigt* förklarar socialstyrelsen att den ej syntes vara av större intresse för uppdragstagarnas del. Socialstyrelsen ansåge sig därför i avseende å densamma icke behöva närmare ingå på frågan om åstadkommande av rättslig likställighet mellan vissa uppdragstagare och arbetstagare. En utsträckning av lagarnas tillämpningsområde torde för övrigt svårligen kunna genomföras utan att man komme i strid med de principer, på vilka lagstiftningen byggde.

I *17 kap. 4 § handelsbalken* tillerkännas, såsom ovan nämnts, arbetstagare i viss utsträckning förmånsrätt för sina lönefordringar. Beträffande frågan, om denna förmånsrätt bör utsträckas till att även avse sådana anspråk på provision och annan ersättning, vilka göras gällande av beroende uppdragstagare, anför socialstyrelsen:

De borgenärer, som åtnjuta förmånsrätt enligt handelsbalken 17: 4, erhålla vid konkurs betalning före nästan alla andra fordringsägare. En utsträckning av denna förmånsrätt till nya grupper borgenärer kunde därför få betänkliga konsekvenser. Den skulle leda till en försämring av rättsläget för övriga fordringsägare, bland annat samtliga inteckningshavare.

Förmånsrätten enligt handelsbalken 17: 4 är en tyst förmånsrätt. Dess förhandenvaro i ett enskilt fall blir icke synlig för tredje man genom någon registreringsåtgärd eller genom någon överföring av besittningen till den egendom, vari förmånsrätten kan göras gällande. En sådan besittningsöverföring vore för övrigt otänkbar, då förmånsrätten gäller i all gäldenärens egendom. Med hänsyn till rättssäkerheten inom kreditlivet är det önskvärt, att antalet tysta förmånsrätter begränsas i görligaste mån. Detta gäller framför allt förmånsrätterna enligt handelsbalken 17: 4 med deras synnerligen goda plats i förmånsrättsordningen.

Därest vissa uppdragstagare skulle komma i åtnjutande av förmånsrätt enligt handelsbalken 17: 4, skulle det till stor del bliva beroende på en skä-

lighetsprövning, vilka uppdragstagare som skulle få denna privilegierade ställning. Skälighetsprövningen skulle innebära, att ett nytt osäkerhetsmoment infördes på kreditlivets område. Detta synes icke vara lämpligt.

Den sociala och ekonomiska ställning, som beroende uppdragstagare intaga, är visserligen ofta svag, men detta kan icke åberopas som ett avgörande skäl för att de skola tillerkännas förmånsrätt. Då skulle även andra borgenärer på samma sociala och ekonomiska plan, t. ex. vissa leverantörer, med lika rätt kunna kräva förmånsrätt för sina fordringar. Något sådant har dock aldrig ifrågasatts.

De anförda skälen talade enligt socialstyrelsens åsikt så starkt emot en utvidgning av förmånsrätten enligt 17 kap. 4 § handelsbalken, att styrelsen icke ansåge sig kunna föreslå att beroende uppdragstagare tillerkändes sådan förmånsrätt.

Socialstyrelsen stannar sålunda vid att föreslå, att lagarna om förenings- och förhandlingsrätt, om medling i arbetstvister, om särskilda skiljedomare i sådana tvister, om kollektivavtal och om arbetsdomstol göras tillämpliga å förhållandet mellan uppdragsgivare och uppdragstagare i de fall, då uppdragstagarna intaga en så beroende ställning gentemot uppdragsgivarna, att förhållandet mellan parterna är väsentligen likartat med förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare.

Vad beträffar formen för den föreslagna lagstiftningen påpekar socialstyrelsen att det, lagtekniskt sett, finnes olika huvudvägar att välja mellan.

Styrelsen framhåller sålunda att en möjlighet vore, att lagarna gjordes tillämpliga förutom å arbetstagare även å medlemmarna i sådana organisationer, vilka av viss myndighet godkänts som organisationer av beroende uppdragstagare. En sådan konstruktion hade karaktären av en *licenslagstiftning,* som icke medförde någon generell utvidgning av lagarnas tillämpningsområde. Uppdragstagare, som icke vore medlemmar av godkänd organisation, skulle i så fall stanna utanför lagstiftningen. En fördel med licensvägen kunde vara, att det tydligare framginge, vilka uppdragstagare det i stort sett bleve som berördes av lagstiftningen. Socialstyrelsen anser sig emellertid böra avvisa licensvägen och anför till stöd för sin mening härutinnan följande.

En förening av beroende uppdragstagare skulle enligt denna konstruktion icke räknas som organisation av beroende uppdragstagare i lagens bemärkelse, såvida icke föreningen på förhand avgivit en förklaring, att den ville anses som sådan, och vederbörande myndighet sedermera godkänt föreningen såsom organisation av beroende uppdragstagare. Därest fråga blott varit om en tillämpning av 3 kap. i förenings- och förhandlingsrättslagen, skulle någon invändning av denna anledning icke ha kunnat göras mot en sådan konstruktion. Starka skäl synas emellertid tala emot densamma, såvitt fråga är om den berörda lagstiftningen i övrigt. Samhällets intresse av ett gott förhållande mellan parterna å arbetsmarknaden talar sålunda för

att kollektivavtalslagen bör göras tillämplig å varje avtal, som slutes mellan uppdragsgivare och organisation av beroende uppdragstagare, utan hänsyn till om organisationen godkänts enligt den nya lagstiftningen eller ej. Då vidare föreningsrätten enligt 1936 års lag främst är tänkt som ett skydd för den enskilde, synes en beroende uppdragstagares intresse att tillhöra en organisation, som tillvaratager gruppens intressen rörande arbetsvillkor och förhållandet i övrigt till motsidan i uppdragsförhållandet, böra skyddas, även om organisationen icke avgivit någon särskild viljeförklaring. Det bör erinras därom, att en förening, som icke färdigbildats, icke kan avgiva någon viljeförklaring. Den enskilde uppdragstagaren skulle sålunda i händelse av en licenslagstiftning icke skyddas mot angrepp från motsidan, föranledda av att han är verksam för bildande av en organisation av beroende uppdragstagare. Skyddet för föreningsrätten skulle således bliva ofullständigt. Det bör vidare framhållas, att statens förlikningsmän böra göras behöriga att ingripa medlande jämväl vid tvister mellan uppdragsgivare och beroende uppdragstagare, oavsett om de senares organisation blivit godkänd såsom sådan. De särskilda skiljedomarna i arbetstvister synas likaledes böra få sin kompetens utsträckt utan nu diskuterade begränsning.

Licensvägen synes därjämte kunna bliva föremål för kritik från en annan synpunkt. Då en förening gör anspråk på att bliva erkänd såsom organisation av beroende uppdragstagare, kan den licensgivande myndigheten i allmänhet icke ingå på en prövning av varje enskild föreningsmedlems förhållande till sin huvudman. Myndighetens beslut i licensfrågan måste bygga på den uppfattning av föreningsmedlemmarnas ställning, som myndigheten erhåller genom en granskning av organisationens stadgar och bestämmelserna i vanligast förekommande kontraktsformulär, ävensom på de uppgifter angående medlemmarnas sociala och ekonomiska ställning samt arbetsförhållanden, vilka lämnas av föreningen själv eller av organisationen å motsidan. Det är — bortsett från mycket små organisationer — otänkbart, att samtliga föreningsmedlemmars rättsställning kan bliva föremål för ett individuellt bedömande. Även om den licensgivande myndigheten icke godkänner en förening förrän i dess stadgar intagits bestämmelser, som från medlemskap utesluta uppdragstagare med en självständig ställning, kan det dock lätt inträffa, att vissa föreningsmedlemmar icke intaga en lika beroende ställning som majoriteten inom föreningen. Det synes icke vara förenligt med grunderna för den föreslagna lagstiftningen, om en dylik minoritet, vars ställning faktiskt ej prövats av den licensgivande myndigheten, utan vidare skulle räknas som beroende uppdragstagare och åtnjuta de förmåner, som tillkomma sådana. Det kan vidare förekomma, att föreningsmedlemmarnas arbetsvillkor och ställning ändras, sedan föreningen godkänts som organisation av beroende uppdragstagare. Ävenledes kunna nya medlemmar vinna inträde i organisationen. Den licensgivande myndigheten torde icke ha möjlighet att fortlöpande kontrollera föreningsmedlemmarnas ställning. Myndigheten måste i allmänhet lita på de uppgifter, som lämnas av föreningens styrelse. Riktigheten och fullständigheten av de lämnade uppgifterna torde svårligen kunna kontrolleras. Det är icke ens säkert, att föreningens styrelse får kännedom om alla inträdda förändringar i medlemmarnas arbetsvillkor. Under sådana förhållanden synes det vara stridande mot lagstiftningens grundtankar, om uppdragstagare, blott på den grund att de äro medlemmar av viss organisation, skola räknas som likställda med arbetstagare. Medlemskapet utgör ingen garanti för att de upp-

dragstagare, varom fråga är i ett enskilt fall, faktiskt intaga en beroende ställning, som är jämförbar med arbetstagares. Konsekvensen härav synes bliva den, att det måste finnas möjlighet att få till stånd en individuell prövning av föreningsmedlemmarnas rättsställning, då frågan blir aktuell, t. ex. då huvudorganisation av uppdragstagare gör framställning om tillsättande av opartisk ordförande enligt 3 kap. förenings- och förhandlingsrättslagen, då förlikningsmans ingripande påkallas eller då arbetsdomstolen skall döma i en kollektivavtalstvist, berörande vissa uppdragstagare, vilkas beroende ställning synes diskutabel. Men om en sådan individuell prövning måste medgivas, har den skarpa gräns mellan beroende och icke beroende uppdragstagare, vilken skulle skapas genom licensgivningen, utsuddats. Det synes då icke vara befogat att tillåta en individuell prövning blott beträffande de uppdragstagare, som äro medlemmar av vissa på förhand erkända organisationer. Då nödvändigheten av en individuell prövning erkännes, synes det vara mest konsekvent och överensstämmande med lagstiftningens grundtankar att icke inskränka prövningen till medlemmarna i vissa på förhand godkända organisationer.

Socialstyrelsen förordar att i stället *lagarnas tillämpningsområde utsträckes generellt* till att omfatta samtliga uppdragstagare i beroende ställning. Något medlemskap i vissa på förhand godkända organisationer skulle alltså icke krävas för lagstiftningens tillämplighet. En individuell prövning skulle göras i varje fall, då spörsmålet om uppdragstagarnas ställning i förevarande avseende blir aktuellt.

En ledamot av socialstyrelsen, t. f. byråchefen Schmidt, är emellertid härvidlag av skiljaktig mening i det han förordar licensvägen. Till stöd för denna sin mening anför nämnde ledamot:

Då beroende uppdragstagare såväl enligt majoritetens som min mening böra likställas med arbetstagare endast i de avseenden, varom fråga är i vissa i majoritetsförslaget angivna lagar, får det med hänsyn till de ifrågavarande lagarnas huvudsakliga innehåll anses naturligt att fästa avgörande vikt vid det förhållandet, att den beroende uppdragstagaren är ansluten till en organisation, vilken enligt stadgarna har till uppgift att gentemot uppdragsgivare tillvarataga medlemmarnas intressen på likartat sätt som en arbetstagarorganisation tillvaratager sina medlemmars intressen i förhållandet till deras arbetsgivare.

Av utredningen framgår, att man svårligen kan i lagtext ernå en klar bestämning av de beroende uppdragstagare, som enligt förslaget skola likställas med arbetstagare. Enligt majoritetens förslag skall det vid sådant förhållande ankomma på vissa myndigheter att efter skälighetsprövning avgöra från fall till fall, huruvida lagstiftningen är tillämplig eller icke å en enskild uppdragstagare eller grupp av sådana. Bortsett från de vanskligheter, som kunna uppstå genom att dylika avgöranden enligt majoritetsförslaget skola kunna träffas av olika myndigheter, innebär förslaget den enligt mitt förmenande avgörande nackdelen, att parterna själva och deras organisationer lämnas i ovisshet om deras förpliktelser och rättigheter, innan fråga härom prövats av någon av de kompetenta myndigheterna. Häruti ligger ett osäkerhetsmoment, som måste verka förvirrande. En lagstiftning bör lämna den berörda allmänheten klar anvisning. Genom licens-

vägen skulle den erforderliga klarheten vinnas för parternas, deras organisationers och medlingsorganens handlande.

Jag medgiver, att den kritik, som anförts mot licensvägen med hänsyn till att skyddet för föreningsrätten därvid skulle bliva ofullständigt, kan äga visst berättigande. Men enligt mitt förmenande måste detta skydd också enligt majoritetsförslaget komma att i praktiken bliva bristfälligt, detta i betraktande av den oklarhet beträffande lagstiftningens tillämpning, som påpekats i föregående stycke. De kritiska synpunkter, som i övrigt anförts mot licensvägen, synas mig övervärderade.

En generell utvidgning av lagarnas tillämpningsområde kan — påpekar socialstyrelsen vidare — ske i två former. Antingen kunna de beroende uppdragstagarna föras in under arbetstagarbegreppet, vilket sker om det stadgas, att de vid tillämpningen av nu ifrågavarande lagar *skola anses som arbetstagare,* eller också kunna de *likställas med arbetstagare utan att dock räknas som sådana.* Socialstyrelsen förordar den senare lösningen och anför till stöd därför följande.

Det är ett allmänt intresse, att gällande rättsregler om möjligt äro klara och otvetydiga. Icke blott jurister utan även lekmän böra kunna förstå lagarnas innebörd. Men detta är icke möjligt eller försvåras i alla händelser, om de juridiska begreppen icke äro entydiga. Begreppen arbetsgivare och arbetstagare ha för närvarande icke den enhetliga innebörd, som vore önskvärd. Det behöver blott erinras om den olika tolkning, som begreppen fått å ena sidan inom olycksfallsförsäkringslagens tillämpningsområde och å andra sidan i rent civilrättslig lagstiftning. Denna bristande enhetlighet har givit upphov till ett flertal tvister, som säkerligen hade kunnat undvikas, om olika begreppsbestämningar hade kommit till användning. Den rådande begreppsförvirringen skulle ytterligare förvärras, därest i nya sammanhang vissa uppdragstagare fördes in under arbetstagarbegreppet. En sådan utveckling måste anses olycklig. Med hänsyn härtill synes det icke böra ifrågakomma att låta de beroende uppdragstagarna räknas som arbetstagare.

Det återstår sålunda vägen att likställa de beroende uppdragstagarna med arbetstagare utan att dock räkna dem som sådana. Denna linje torde giva den tydligaste bilden av den ställning, som de beroende uppdragstagarna föreslås skola erhålla. Den motverkar så långt sig göra låter den farliga missuppfattningen, att beroende uppdragstagare i alla avseenden skulle erhålla samma förmåner som arbetstagare. Det synes böra framhållas, att en lösning av frågan enligt denna väg icke torde göra det nödvändigt för de myndigheter, vilka skola handha tillämpningen av lagbestämmelserna, att draga någon skarp gräns mellan beroende uppdragstagare och arbetstagare, om en sådan gränsdragning skulle möta svårigheter. I tveksamma fall synas myndigheterna kunna nöja sig med att fastslå att, därest ifrågavarande personer icke kunna anses vara arbetstagare, de i varje fall dock måste betraktas som beroende uppdragstagare och därför skola ha den omtvistade rättigheten eller skyldigheten.

Även härvidlag föreligga skiljaktiga meningar inom socialstyrelsen. T. f. generaldirektören Höjer och t. f. sekreteraren Wistrand äro nämligen av den meningen att de beroende uppdragstagarna vid tillämpningen av ifråga-

varande lagar böra anses såsom arbetstagare. Till stöd härför framhålla reservanterna bl. a. att de grupper, för vilka en tillämpning av de föreslagna nya bestämmelserna komme att påkallas, till alldeles övervägande del torde utgöras av personer, som stode på gränsen mellan arbetstagare och uppdragstagare. Enligt socialstyrelsens förslag skulle det därför i många fall bliva nödvändigt för de lagtillämpande myndigheterna att göra en dubbel gränsdragning. Socialstyrelsens majoritet hade visserligen framhållit, att myndigheterna i tveksamma fall skulle kunna nöja sig med att fastslå, att vederbörande personer i varje fall tillhörde endera av kategorierna arbetstagare eller beroende uppdragstagare. Den sålunda anvisade vägen syntes redan av formella skäl föga tilltalande. I socialstyrelsens motivering hade mot den nu förordade lösningen anmärkts, att den skulle göra det svårare för lekmannen att förstå lagtextens innebörd och leda till ökad förvirring i fråga om arbetstagarbegreppet. Socialstyrelsens förslag med sina tre kategorier skulle emellertid te sig betydligt mera svårbegripligt, i varje fall just för lekmannen. Att man skulle få räkna med olika arbetstagarbegrepp vid tillämpningen av skilda lagar innebure icke någon nyhet i svensk lagstiftning.

Socialstyrelsen upptager vidare till diskussion frågan om särskilda åtgärder böra vidtagas för att erhålla en *enhetlig praxis beträffande gränsdragningen* mellan beroende och icke beroende uppdragstagare. Styrelsen undersöker till en början, på vilka myndigheter det skulle ankomma att verkställa gränsdragningen, samt anför härutinnan:

Det är först och främst arbetsdomstolen, som får göra en sådan gränsdragning i tvister angående kollektivavtal, i mål om föreningsrätt samt i fråga om förhandlingsrätt och förhandlingsskyldighet, då parterna äro uppdragsgivare och uppdragstagare. Vid en tillämpning av bestämmelserna i 3 kap. lagen om förenings- och förhandlingsrätt ävensom i vissa fall enligt lagen om medling i arbetstvister får även socialstyrelsen taga ställning till spörsmålet. Vidare kunna statens förlikningsmän och skiljedomarna i arbetstvister komma i beröring med frågan. Gränsdragningen behöver däremot icke göras av de allmänna domstolarna, om man bortser från de säkerligen mycket fåtaliga fall, då ett brott mot varselbestämmelserna i lagen om förenings- och förhandlingsrätt och i lagen om medling i arbetstvister blir föremål för åtal.

Styrelsen fortsätter:

Då spörsmålet angående gränsen mellan olika grupper uppdragstagare sålunda kan komma upp inför flera myndigheter, är det viktigt att söka åstadkomma en enhetlig praxis vid gränsdragningen. En möjlighet vore att koncentrera prövningen hos en enda myndighet. Då frågan om uppdragstagarnas ställning bleve relevant i något sammanhang, skulle frågan brytas ut och överlämnas till den centrala myndigheten. Dennas beslut angående uppdragstagarnas ställning skulle sedan vara bindande för den andra myndigheten. Därest denna väg väljes, torde det vara lämpligast att överlämna prövningen åt socialstyrelsen. Denna torde vara den myndighet, som har

de bästa förutsättningarna att göra den socialpolitiska skälighetsprövning, varom här måste bliva fråga. Om ett mål angående förhållandet mellan uppdragstagare och uppdragsgivare komme upp inför arbetsdomstolen utan att socialstyrelsen förut prövat frågan om uppdragstagarnas likställighet med arbetstagare, skulle sålunda denna fråga överlämnas till socialstyrelsen för definitivt avgörande. Detta får emellertid den konsekvensen, att arbetsdomstolen, även om den under den senare handläggningen av målet finge inblick i förhållandena, som kunde antagas icke ha varit kända för socialstyrelsen vid dess prövning, dock ovillkorligen skulle vara bunden av styrelsens beslut. En sådan ordning synes icke vara lämplig. Det bör vidare framhållas, att en tudelning av målet medför en tidsförlust, som kan bliva betydande. Under sådana förhållanden bör en centralisering av prövningen till en enda myndighet tillgripas endast om annan möjlighet att undvika dualism icke finnes.

I själva verket synes det låta sig väl göra att överlämna åt varje myndighet, inför vilken frågan kommer upp, att själv avgöra, vilka uppdragstagare som skola komma in under lagstiftningen. De båda myndigheter, som oftast komma att få verkställa den skälighetsprövning, som ett sådant avgörande innebär, nämligen socialstyrelsen och arbetsdomstolen, komma självfallet att stå i nära kontakt med varandra, då en dylik fråga uppkommer.

Vid sitt ståndpunktstagande härutinnan har socialstyrelsen utgått från att beroende uppdragstagare skola likställas med arbetstagare endast i de avseenden, varom fråga är i de lagar som ingå i arbetsfredslagstiftningen. Styrelsen påpekar emellertid att, därest bestämmelserna i semesterlagen eller i 17 kap. 4 § handelsbalken erhölle en utsträckt tillämpning, spörsmålet om gränsdragningen skulle så ofta komma upp inför allmän domstol att det, för undvikande av dualism, kunde bliva nödvändigt att centralisera den individuella prövningen.

Vad beträffar det *tekniska genomförandet av förevarande lagrevision* berör socialstyrelsen först frågan, om de beroende uppdragstagarnas rättsställning bör regleras genom en separat lagstiftning eller om bestämmelser i ämnet kunna införas i de lagar, som beröra arbetstagarnas ställning. Styrelsen framhåller att den senare lösningen syntes vara den enklaste och därjämte den mest naturliga, då det i båda fallen vore samma intressen och synpunkter, som bure upp lagstiftningen. Med den lagtekniska utformning, som socialstyrelsens förslag fått, syntes det icke heller finnas någon risk, att allmänheten skulle bibringas den uppfattningen, att uppdragstagarna vore arbetstagare och i allo skulle åtnjuta samma förmåner som sådana.

Socialstyrelsen förordar på grund härav att i förenings- och förhandlingsrättslagen, kollektivavtalslagen och lagen om medling i arbetstvister införes en bestämmelse, att vad i nämnda lagar är stadgat om arbetsgivare och arbetare (arbetstagare) skall äga motsvarande tillämpning i fråga om uppdragsgivare och uppdragstagare i de fall, då uppdragstagarna intaga en så beroende ställning gentemot uppdragsgivarna, att förhållandet mellan parterna är väsentligen likartat med förhållandet mellan arbetsgivare och

arbetare (arbetstagare). Vad anginge lagen om särskilda skiljedomare i arbetstvister syntes enligt socialstyrelsens mening denna blott behöva kompletteras med en bestämmelse, att med arbetstvister skola avses jämväl tvister mellan uppdragsgivare och uppdragstagare i de fall, då uppdragstagarna intaga en så beroende ställning gentemot uppdragsgivarna, att förhållandet mellan parterna är väsentligen likartat med förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare.

I fråga om lagen om arbetsdomstol framhåller socialstyrelsen, att av kollektivavtalslagen i dess av styrelsen föreslagna nya lydelse torde framgå, att jämväl avtal mellan uppdragsgivare eller förening av uppdragsgivare å ena sidan och förening av beroende uppdragstagare å andra sidan borde räknas som kollektivavtal enligt lagen, om de innehölle en reglering av förhållandet mellan de berörda uppdragsgivarna och uppdragstagarna. Under sådana förhållanden syntes någon ändring av lagen om arbetsdomstol icke vara erforderlig för att arbetsdomstolen skall bliva laga domstol i mål rörande dylika avtal. Två reservanter inom socialstyrelsen anse emellertid att den åsyftade vidgade tillämpningen av lagen om arbetsdomstol borde föranleda motsvarande ändring jämväl i denna lag.

I detta sammanhang må slutligen nämnas att socialstyrelsen ifrågasatt om icke arbetsdomstolen vid handläggningen av mål mellan uppdragsgivare och beroende uppdragstagare, särskilt då frågor vore om förhållanden på det merkantila området, borde ha särskild sammansättning. Denna fråga sammanhängde nära med frågan om särskild sammansättning av domstolen vid handläggning av tvister, avseende speciella tjänstemannaspörsmål. Styrelsen ansåge sig dock icke böra närmare ingå på förevarande spörsmål. Den föreslagna utvidgningen av arbetsdomstolens kompetens förutsatte i varje fall icke med nödvändighet en ändrad sammansättning av domstolen.

I överensstämmelse med det ovan anförda har socialstyrelsen i sin utredning framlagt *förslag till lagar om ändrad lydelse av 1 § lagen den 11 september 1936 om förenings- och förhandlingsrätt, om ändrad lydelse av 1 § lagen den 28 maj 1920 om medling i arbetstvister, om ändrad lydelse av lagen den 28 maj 1920 om särskilda skiljedomare i arbetstvister* samt *angående tillägg till lagen den 22 juni 1928 om kollektivavtal.*

Yttranden över socialstyrelsens utredning.

Yttranden över socialstyrelsens utredning ha infordrats från arbetsdomstolens ordförande, arbetsrådet, försäkringsrådet, riksförsäkringsanstalten, domänstyrelsen, kommerskollegium, överståthållarämbetet och länsstyrelserna i Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län ävensom 1942 års semesterkommitté. Kommerskolle-

gium har vid sitt utlåtande fogat yttranden från samtliga handelskamrar med undantag av handelskammaren i Visby.

Tillfälle att yttra sig över utredningen har beretts åtskilliga sammanslutningar m. fl.; och hava följande begagnat sig därav, nämligen svenska arbetsgivareföreningen, handelns arbetsgivareorganisation, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges grossistförbund, jordbruksmaskinföreningen, svenska lantarbetsgivareföreningen, föreningen skogsarbeten, Sveriges skogsägareförbund, försäkringsbolagens förhandlingsorganisation, tidningarnas arbetsgivareförening, landsorganisationen i Sverige, riksförbundet landsbygdens folk, tjänstemännens centralorganisation, svenska handelsagenters förening, Sveriges bensinhandlares riksförbund, handelsombudens fackförbund och föreningen Sveriges aktiva handelsresande. De sammanslutningar m. fl. vilka icke begagnat sig av erbjudet tillfälle till yttrande äro: Göteborgs köpmäns arbetsgivareförbund, Värmlands och västra Bergslagens skogsarbetsgivareförening, svenska lasttrafikbilägareförbundet, aktiebolaget samorganisation, musiketablissementens förening, fullmäktige för svenska handelsresandeföreningar och jordbruksmaskinförsäljarnas riksförening.

Riksförsäkringsanstalten har — under erinran om att olycksfallsförsäkringslagen och arbetarskyddslagen vore föremål för översyn, den förra av socialvårdskommittén och den senare av 1938 års arbetarskyddskommitté — förklarat att det remitterade förslaget i övrigt icke föranledde något riksförsäkringsanstaltens yttrande. 1942 års semesterkommitté har yttrat sig i ärendet endast i vad avser tillämpningsområdet för semesterlagen.

Arbetsrådets yttrande är icke enhälligt; två av ledamöterna ha nämligen åberopat det yttrande som avgivits av svenska arbetsgivareföreningen, medan två andra ledamöter uttalat sin anslutning till landsorganisationens utlåtande.

Jordbruksmaskinföreningen förklarar i sitt utlåtande allenast att den i allo ansluter sig till de av Stockholms handelskammare anförda synpunkterna.

Den i socialstyrelsens utredning framförda huvudprincipen att arbetsfredslagstiftningen även bör ha avseende å uppdragstagare i mera beroende ställning har uttryckligen biträtts eller lämnats utan erinran av *ordföranden i arbetsdomstolen, arbetsrådet, försäkringsrådet, domänstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Uppsala, Jönköpings, Kronobergs samt Göteborgs och Bohus län, Sveriges köpmannaförbund, landsorganisationen, riksförbundet landsbygdens folk, tjänstemännens centralorganisation, Sveriges bensinhandlares riksförbund, handelsombudens fackförbund* och *föreningen Sveriges aktiva handelsresande.* Några handelskammare, såsom *handelskamrarna i Göteborg och Sundsvall,* ha även tillstyrkt eller lämnat utan erinran en lagstiftning efter de av socialstyrelsen uppdragna huvudlinjerna.

Arbetsdomstolens ordförande påpekar att under rättsutvecklingens gång två olika arbetstagarbegrepp utbildat sig, det ena i överensstämmelse med civilrättens allmänna rättsgrundsatser och det andra mera socialt betonat, samt anför:

Vid utformningen av det mera socialt betonade arbetstagarbegreppet torde följande synpunkter väsentligen hava gjort sig gällande. När genom lagstiftningen en viss tunga av sociala skäl lagts på näringslivet, har det ansetts skäligt att denna tunga drabbar de rättssubjekt, som i realiteten äro de verkliga företagarna och taga vinsten av den verksamhet, varom fråga är. Om sålunda exempelvis en företagare A uppdrar åt en annan person B att på egen hand utföra visst arbete, som faller inom företagets verksamhet, och B för utförande av det åt honom uppdragna arbetet måste anställa medhjälpare, har det sålunda ansetts, att A bör betala försäkringspremier avseende olycksfall i arbete både för de av B anställda personerna och för B själv, allt under förutsättning att B i ekonomiskt och socialt avseende och med hänsyn till omständigheterna i övrigt framstår såsom i huvudsak likställd med en arbetstagare. I olycksfallsförsäkringslagens mening betecknas sålunda A såsom arbetsgivare och B såsom arbetstagare, och de av B anställda personerna såsom arbetstagare hos A.

Det civilrättsliga arbetstagarbegreppet måste däremot i stor utsträckning grundas på avtalsfrihetens princip. Om i det ovan anförda exemplet uppgörelsen mellan A och B innebär, att de erforderliga medhjälparna till B skola anställas och avlönas av denne, kunna de av B anställda personerna icke på grund av sin anställningsöverenskommelse rikta några anspråk annat än mot B, med vilken de avtalat. Denne blir sålunda arbetsgivare i förhållande till de av honom anställda. Ehuru undantag ingalunda är uteslutet, torde väl då B i regel betraktas såsom självständig företagare och icke såsom arbetstagare hos A.

Av stor betydelse för det civilrättsliga arbetstagarbegreppet är också kravet på arbetstagarens personliga arbetsskyldighet i förhållande till arbetsgivaren. Om en person åtager sig att svara för att ett visst arbete blir utfört, men han har full frihet att låta ombesörja arbetet på vilket sätt som bäst passar honom och sålunda eventuellt genom andra personer, ligger det enligt civilrättsliga grundsatser nära till hands, att uppdragstagaren icke är arbetstagare, även om han själv verkligen utför arbetet. Detta framträder särskilt starkt vid jämförelse med den situation, som föreligger, om uppdraget i stället gives till en juridisk person, exempelvis ett aktiebolag eller en förening. En sådan juridisk person kan aldrig vara arbetstagare och är enligt sakens natur hänvisad att låta uppdraget utföras av andra. Är fråga om en form av verksamhet, där åtagandet lika väl kan göras av en juridisk som av en fysisk person, kan detta uppfattas såsom ett indicium för att den fysiska person, som själv utför arbetet oaktat han rättsligen är befogad att låta det utföras av andra, icke heller är att betrakta såsom arbetstagare. Frågan om hans rättsställning skall nämligen bedömas med utgångspunkt från åtagandet och icke från det sätt, varpå åtagandet faktiskt utförts, vilket kanske bäst belyses genom att erinra om det fall, att uppdragstagaren utfört en del av arbetet själv och en del därav genom andra. Vid användandet av det socialt betonade arbetstagarbegreppet bortser man från detta logiskt betonade betraktelsesätt. Är den fysiska person, som åtagit sig arbetet, ekonomiskt och socialt sett i huvudsak likställd med en kroppsarbetare, be-

traktar man honom såsom arbetstagare, oaktat man samtidigt medger att den juridiska person eller den fysiska person i förmånligare social ställning, som åtagit sig ett alldeles likartat arbete, icke kan vara att betrakta såsom arbetstagare utan måste vara självständig företagare.

Frågan huruvida en person är arbetstagare eller självständig företagare har i en mängd fall av olika rättsliga anledningar kommit under arbetsdomstolens prövning. Då det i de flesta fall ytterst varit fråga om, huruvida de av ett anställningsförhållande följande rättsverkningarna kunnat åbepas mot viss person eller eventuellt göras gällande i hans konkurs, är det självklart, att arbetsdomstolen till grund för sina avgöranden måst lägga det civilrättsligt betonade arbetstagarbegreppet.

Även om det sålunda från civilrättslig utgångspunkt kan vara nödvändigt att frånkänna personer arbetstagarställning, oaktat de både allmänt sett och i fråga om utförandet av det särskilda arbetet kunna vara lika osjälvständiga och beroende som en arbetstagare i juridisk mening, så skall därmed ingalunda förnekas, att personer i denna ställning socialpolitiskt kunna vara i behov av ett skydd för sina intressen i samma former, som gälla för arbetstagare i egentlig mening. Jag tänker då särskilt på deras intresse av att genom organisation och därav betingad förhandlingsmöjlighet söka förbättra sin ställning.

Överståthållarämbetet understryker att, såsom framhållits vid frågans behandling inom socialstyrelsen, de yrkesgrupper, som komma att beröras av de nya bestämmelserna, till övervägande del torde utgöras av personer, som stå på gränsen mellan arbetstagare och uppdragstagare. Då arbetstagarbegreppet icke hade en enhetlig innebörd i svensk rätt, torde redan nu medlemmarna av en del av de berörda yrkesgrupperna i vissa avseenden — exempelvis när det gällde införsellagens tillämpning — betraktas som innehavare av tjänst eller anställning, oaktat de enligt socialstyrelsens eller arbetsdomstolens avgöranden icke ansetts som arbetstagare enligt de ifrågavarande lagarna. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* framhåller att, vid bedömande av frågan om lämpligheten att utsträcka dessa lagars giltighetsområde att omfatta även förhållandet mellan ifrågavarande yrkesgrupper och dessas uppdragsgivare, hänsyn icke endast borde tagas till uppdragstagarnas beroendeställning utan jämväl till allmänna sociala och ekonomiska synpunkter. Ur arbetsmarknadssynpunkt torde man kunna räkna med att en blivande konjunkturväxling skall medföra ökade svårigheter för dessa yrkesutövare att bedriva sin verksamhet.

Sveriges köpmannaförbund anser den föreslagna lagstiftningen utgöra ett betydelsefullt och värdefullt komplement till lagstiftningen i förenings- och förhandlingsrättsliga frågor och hälsar med tillfredsställelse, att de beroende uppdragstagarna genom den föreslagna lagstiftningen erhålla det skydd, som enligt förbundets uppfattning bör tillkomma dem. *Handelsombudens fackförbund* hälsar även med glädje förslaget att ändra förenings- och förhandlingsrättslagen på denna punkt. Efter att ha erinrat om att arbetsdomstolen genom några domar — berörda i redogörelsen här ovan — i princip förklarat förbundets medlemsflertal, symaskinsagenterna, vara själv-

ständiga företagare, förmäler förbundet, att det såväl före som efter dessa domar hade förhandlat för sina medlemmar och slutit kollektiva överenskommelser med arbetsgivarna. Härvid hade emellertid arbetsgivarparten ständigt övat press på förbundet under hänvisning till att man enligt lagen icke varit tvungen att upptaga förhandlingar med förbundet. *Föreningen Sveriges aktiva handelsresande* — som framför åtskillig kritik mot socialstyrelsens förslag, därvid särskilt framhållits att detta icke vore tillräckligt långt gående — uttalar dock, att förslaget syntes väl ägnat att läggas till grund för statsmakternas överväganden i samband med blivande lagstiftning i ämnet.

Ett par av de hörda myndigheterna anse att frågan bör bliva föremål för ytterligare utredning eller att med dess lösning eljest bör anstå. *Kommerskollegium* finner sålunda — under hänvisning bl. a. till de lagtekniska svårigheterna — spörsmålet knappast vara moget för ett avgörande nu omedelbart. *Länsstyrelsen i Kalmar län* ifrågasätter också huruvida icke lagstiftningen bör anstå och anför härom:

De svårigheter, som mött att på förevarande område åstadkomma en formellt och sakligt tillfredsställande rättslig reglering, torde företrädesvis bottna i den heterogena beskaffenheten av de grupper yrkesutövare, som här kunna vara i fråga, och svårigheterna att avgränsa de grupper, vilka på grund av sin beroende ställning kunna anses vara i behov av det speciella stöd, bland annat förenings- och förhandlingsrättslagen avser att skänka arbetstagare. Organisationsarbetet bland ifrågavarande yrkesutövare har också börjat relativt sent och ännu icke nått den stadga och differentiering, som torde vara en förutsättning för att lagstiftningen skall kunna bliva av någon betydelse för därav berörda. Med hänsyn härtill och då något starkare behov av lagstiftningsåtgärder hittills knappast kan sägas hava gjort sig gällande, kan det ifrågasättas, huruvida icke med lagstiftningen borde anstå i avbidan på den fortsatta utvecklingen av organisationsarbetet bland s. k. uppdragstagare. Sannolikt kommer detta att leda till en av intressedivergenser betingad fortgående differentiering, som kommer gränsen mellan »beroende» uppdragstagare och andra att framträda klarare än vad som för närvarande är fallet.

Länsstyrelsen i Norrbottens län förklarar att, såvitt länsstyrelsen kunnat finna, något behov av omedelbara åtgärder på ifrågavarande område icke visats, varför länsstyrelsen förordar, att förslaget icke för närvarande måtte föranleda till någon åtgärd. Efter att ha framhållit att den lagstiftning som avses med socialstyrelsens förslag förutsätter en viss överensstämmelse mellan arbetarnas prestationer samt att socialstyrelsen såsom en bestämning till begreppet arbetstagare även synes vilja lägga en viss grad av beroende i förhållande till huvudmannen, anför länsstyrelsen till stöd för sin mening bl. a. följande.

Enligt länsstyrelsens förmenande kunna de ifrågavarande handelsagenterna och handelsresandena ur båda de angivna synpunkterna icke jämställas med arbetstagare i den ifrågavarande lagstiftningens mening, och

detsamma gäller de flesta av de uppräknade yrkeskategorier, vilka socialstyrelsen anser böra bedömas efter samma normer. En handelsagents eller en restaurangmusikers prestationer äro till övervägande del så beroende av individuella förutsättningar, av kunnande eller energi i arbetet samt av den tid, som nedlägges på detsamma, att en kollektiv reglering av arbetsvillkoren icke synes lämplig.

Det kan visserligen icke förnekas att utvecklingen visat tendenser till en utvidgning av området för tillämpligheten av lagstiftningen på detta område. Såsom ett exempel kan nämnas att skogskörarna i Norrbottens län i stor utsträckning anslutit sig till skogs- och flottningsarbetarförbundet och på denna väg fått sina mellanhavanden med arbetsgivarna reglerade och tvister avgjorda av arbetsdomstolen. Andra exempel på en sådan utveckling angivas i utredningen. Länsstyrelsen är emellertid av den uppfattningen, att lagstiftningen icke på detta område bör gå utvecklingen i förväg. I vissa fall kunde detta leda till icke önskvärda konsekvenser för de yrkesutövare förslaget avser att gynna. Företag som baserat sin försäljningsorganisation på agenter skulle, om de därigenom undginge de olägenheter som förslagets genomförande kan tänkas medföra för dem, lätt kunna övergå till en annan organisationsform.

Svenska handelsagenters förening hemställer även att förslaget måtte remitteras till ytterligare utredning. Föreningen — som understryker önskvärdheten av att på legislativ väg skapa en starkare ställning för agenten i förhållande till hans huvudman — anser sig emellertid ha funnit, att varje försök härtill, liksom även socialstyrelsens förslag, resulterade i eller i allt fall medförde risk för att huvudmännen lade om sin försäljningsverksamhet. Resultatet skulle alltså kunna bli icke blott att en stor kategori företagare bleve arbetslös utan också en fördyring av de varor, vars försäljning agenterna förmedlat. Sådana erfarenheter hade gjorts bland annat i Italien vid försök att reglera rättsförhållandet mellan agenter och huvudmän på likartat sätt som nu föreslagits. Det förefölle som om förslagsställaren icke heller helt beaktat huvudmännens möjligheter att ändra kontrakten. Om icke rena godtycket skulle få spela en roll, torde i praktiken lagarna icke kunna göras tillämpliga om kontraktet formellt tillerkände agenten en fri och oberoende ställning. Genom att åt praxis överlätes avgörandet av huvudspörsmålet — nämligen om uppdragstagaren intager en beroende ställning och alltså faller under ifrågavarande lagstiftning — skulle en rättsosäkerhet inträda som komme att bestå under lång tid och inverka menligt på handeln inom berörda områden. — I detta sammanhang må nämnas att *Sveriges bensinhandlares riksförbund* — som enligt vad förut nämnts tillstyrkt lagstiftningsåtgärd i enlighet med socialstyrelsens förslag — ur synpunkter, likartade dem som framförts av svenska handelsagenters förening, ifrågasatt om lagändringarna icke borde utsträckas till att omfatta alla uppdragstagare, oavsett om de intoge en beroende ställning eller ej.

Tidningarnas arbetsgivareförening förklarar att, även om föreningen icke i och för sig hade något att invända mot en viss begränsad utvidgning av

lagen om förenings- och förhandlingsrätt och andra i detta sammanhang därmed jämförliga lagar, det dock syntes föreningen som om den nu förebragta utredningen näppeligen kunde läggas till grund för en lagstiftning i ämnet. De olika kategorier beroende uppdragstagare, vilka exemplifierats i utredningen, omfattade så många heterogena grupper i samhället, att det skulle bli ytterst svårt i praktiken att utan mera detaljerade riktlinjer i lagstiftningen åstadkomma ett ställningstagande, som rent objektivt komme att framstå såsom rättvist. Föreningen hemställde därför att förslaget icke måtte läggas till grund för lagstiftning i ämnet.

Socialstyrelsens förslag har avstyrkts i yttrandena av *flertalet handelskamrar*. Från en del håll har därvid framhållits, att något egentligt behov av berörda lagstiftning icke förelåge eller att frågan vore för tidigt väckt. Dylika synpunkter ha framförts av handelskamrarna i Malmö, Jönköping, Norrköping och Luleå. Sistnämnda handelskammare framhåller också, att man borde avvakta förhållandenas utveckling efter kriget. Liknande synpunkter anföras även av handelskammaren i Borås. Stockholms handelskammare framhåller likaledes, att något behov av lagstiftningen i fråga icke konstaterats och att stora praktiska olägenheter skulle uppstå vid dess genomförande. Handelskammaren förmenar vidare, att arbetsresultatet för de ifrågakommande kategorierna av anställda i så hög grad vore beroende av vederbörandes intelligens, kunnighet och energi samt framför allt av den tid som nedlades på arbetet, att en kollektiv reglering av arbetsvillkoren i allmänhet icke vore lämplig.

Förslaget har vidare avstyrkts av följande sammanslutningar, nämligen *svenska arbetsgivareföreningen, handelns arbetsgivareorganisation, Sveriges grossistförbund, svenska lantarbetsgivareföreningen, föreningen skogsarbeten* och *försäkringsbolagens förhandlingsorganisation.*

Svenska arbetsgivareföreningen understryker härvid att förevarande lagstiftningsfråga är av stor principiell räckvidd samt anför:

Den lagstiftning, som beröres av socialstyrelsens förslag, har ytterst sin grund i strävandena att utjämna de motsättningar, som uppkommit mellan arbetsgivare och arbetstagare i samband med industrialismens uppkomst och utveckling. I lagstiftningen kan utläsas en strävan att för detta ändamål befrämja organisationsförhållandena på arbetsmarknaden. Frågan om utjämning av motsättningarna mellan arbetsgivare och arbetstagare har uppkommit i alla kulturländer, och även om lagstiftningen i mångt och mycket skiljer sig åt i olika länder, kan det dock sägas, att det är gemensamt för strävandena i de demokratiska staterna, att man på liknande sätt som i vårt land velat främja organisationsförhållandena på arbetsmarknaden.

Klart är att kretsen av de personer, som skola kunna räknas såsom arbetstagare, icke är en gång för alla bestämd. Även om man skulle röra sig med ett genom tiderna fixt arbetstagarbegrepp, torde dock kretsen av de personer, som räknas såsom arbetstagare, ökas på grund av den tendens till ökad

stordrift, som i stort sett varit utmärkande för utvecklingen under de senaste decennierna. I själva verket är emellertid icke arbetstagarbegreppet på detta sätt fixerat, utan man måste räkna med att detsamma liksom övriga juridiska begrepp erhållit förändrat innehåll i anslutning till den fortgående ekonomiska och sociala utvecklingen. Socialstyrelsens förslag innebär emellertid, att vissa kategorier uppdragstagare, som ostridigt falla utanför det varje tid gällande arbetstagarbegreppet och således äro att beteckna såsom självständiga företagare, skola med avseende på tillämpningen av ifrågavarande lagar behandlas såsom arbetstagare. Dessa kategorier betecknas i förslaget såsom »beroende uppdragstagare». Därmed avses främst vissa handelsagenter, vissa sådana handelsresande och platsförsäljare, som icke äro anställda i huvudmannens tjänst, samt vissa försäkringsagenter, annonsombud och inkasserare, som icke äro anställda i huvudmannens tjänst, men även vissa andra kategorier exempelvis restaurangmusiker (kapellmästare med eget kapell). Man kan enligt föreningens mening med skäl fråga sig, om det ur samhällets synpunkt kan te sig såsom ett önskemål, att dessa grupper skola genom lagstiftning erhålla stöd av staten för sina organisationssträvanden. Jämväl andra grupper synas under sådana förhållanden enligt föreningens mening kunna göra gällande dylika anspråk med visst fog, exempelvis småhandlande och vissa leverantörkategorier. Överhuvud taget torde med den fortskridande samhällsutvecklingen nästan alla grupper i samhället känna sig mer eller mindre beroende i förhållande till andra grupper.

Arbetsgivareföreningen framhåller även att också ur lagstiftningsteknisk synpunkt en väsentlig invändning syntes kunna riktas mot förslaget. Arbetstagarbegreppet vore i vårt land icke i lag bestämt, och det torde väl icke heller kunna komma att lagstiftningsvägen fixeras, förrän i samband med en allmän lagstiftning om arbetsavtal. Det måste då anses egendomligt att, innan arbetstagarbegreppet vore i lag fixerat, i lagstiftningen förklara, att vissa kategorier skulle anses såsom arbetstagare. Föreningen efterlyste vidare en inventering av de villkor, varunder de omförmälda yrkesutövarna dreve sin verksamhet. Den undersökning, som socialstyrelsen i detta avseende gjort, lämnade blott ett allmänt intryck av att förhållandena på området vore mycket olikartade. Man lämnades i stor ovisshet om, vilka kategorier den ifrågavarande lagstiftningen egentligen komme att omfatta. Ett genomförande av förslaget skulle — fortsätter arbetsgivareföreningen — också stöta på stora praktiska svårigheter. Detta berodde ytterst på att de grupper, som den föreslagna lagstiftningen toge sikte på, vore mycket heterogena. Inom handelsresandekåren funnes sålunda personer med mycket stark bundenhet till ett företag samtidigt som där funnes personer, som vore ytterligt fria i förhållande till sina uppdragsgivare. Där funnes personer med mycket höga inkomster, men även andra i tämligen låga inkomstlägen. Mellan dessa kategorier funnes alla gradationer.

Handelns arbetsgivareorganisation håller före att för ifrågavarande grupper av beroende uppdragstagare behovet av en lagstiftning på det hela taget måste vara relativt ringa. Under sådana omständigheter måste det

anses vara mycket betänkligt, att genom lagstiftning driva fram en organisatorisk samverkan utanför den egentliga arbetsmarknaden. Ett sådant steg kunde få en mycket stor principiell räckvidd och verka såsom prejudikat till förmån för andra i ekonomiskt avseende mindre gynnsamt ställda yrkesgrupper inom affärslivet. *Sveriges grossistförbund* förmenar att man, inför den ovisshet och de konsekvenser som ett eventuellt beslut om lagstiftningens tillämpning å en viss arbetstagare skulle få, kunde riskera, att dennes uppdragsgivare sökte avtalsmässigt reglera förhållandet med uppdragstagaren så att beroendeställningen eliminerades. En dylik konsekvens av lagstiftningen vore uppenbarligen ur såväl samhällets som uppdragstagarnas synpunkt olycklig.

Svenska lantarbetsgivareföreningen understryker att utredningen berör ett av de mest centrala problemen i arbetsrätten och framhåller — i anslutning till den i socialstyrelsens förslag angivna förutsättningen att uppdragstagaren för att bliva jämställd med arbetstagaren skall intaga en beroende ställning — bl. a. följande.

I och med att samhällsförhållandena bliva alltmera komplicerade bliva medborgarna i allt högre grad beroende av varandra. Det är strängt taget omöjligt att påvisa att någon samhällsmedborgare ej är i något hänseende beroende av sina medmänniskor. Affärsmannen är beroende av att kunder besöka hans affär och där göra uppköp, och skulle kundtillströmningen av en eller annan orsak sina, så är affärsmannens ställning mycket vansklig. Jordbrukaren är beroende av att hans produkter vinna avsättning för att han skall kunna erhålla de för driften nödvändiga likvida medlen o. s. v.

Lantarbetsgivareföreningen anser att förslaget av de sålunda anförda orsakerna är ägnat att väcka stora betänkligheter. Sedan föreningen därpå framhållit att snart sagt vem som helst skulle kunna anses såsom uppdragstagare i beroende ställning, fortsätter föreningen:

Nu skall visserligen enligt förslaget förhållandet mellan uppdragstagare och uppdragsgivare vara väsentligen likartat med förhållandet mellan arbetstagare och arbetsgivare. Därmed kommer en del uppdragstagare i beroende ställning att falla utanför lagens tillämpningsområde. Avgörandet av frågan om vederbörande uppdragstagare skall jämställas med arbetstagare kommer emellertid i praktiken säkerligen att ske icke med hänsyn till den enskilde uppdragstagaren utan med hänsyn till om föreningen till övervägande del består av uppdragstagare i antydd ställning eller icke. Vid eventuella kollektivavtalsförhandlingar låter det sig icke göra att undersöka den förhandlande uppdragstagarorganisationens medlemsbestånd ur synpunkten om de kunna jämställas med arbetstagare eller icke. Skulle avtalsförhandlingarna resultera i att ett kollektivavtal träffades, skulle väl också arbetsdomstolen, därest en tvist om tolkningen av kollektivavtalet drages inför dess prövning, troligen ej avvisa tvisten, därför att till äventyrs en del av uppdragstagarorganisationens medlemmar icke skulle anses vara i tillräckligt beroende ställning, så att förhållandet mellan dem och uppdragsgivaren ej vore väsentligen likställt med förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Annorlunda vore, när en civilrättslig åtskillnad mellan

arbetstagare och självständiga företagare kan göras. Faran med uttryckssättet »väsentligen likartad» är den, att detta begrepp endast kan tillämpas av offentliga myndigheter, ej av de enskilda organisationerna.

Föreningen skogsarbeten och *försäkringsbolagens förhandlingsorganisation* motivera sina avstyrkanden därmed, att de föreslagna lagändringarna vore onödiga eller saknade intresse inom de av nämnda sammanslutningar representerade verksamhetsområdena. Den förstnämnda föreningen framhåller därvid bl. a. att här ifrågavarande lagar ansetts tillämpliga beträffande av hästägare utfört körningsarbete i skogsbruket i Norrland och Dalarna.

Sveriges skogsägareförbund förmenar, att förhandlings- och avtalsväsendet inom skogsbrukets arbetsmarknad redan vore i praktiken ordnat beträffande alla slag av arbetare på det sätt, som förenings- och förhandlingsrättslagen åsyftade. Några grupper »beroende uppdragstagare», vilka nu skulle sakna möjlighet till förhandling om kollektivavtal, funnes ej inom skogsbruket. Såvitt förbundet kunde finna saknade därför den föreslagna lagändringen praktiskt intresse för skogsbruket.

Beträffande vägen för ernående av likställighet mellan ifrågavarande uppdragstagare och vanliga arbetstagare hyser *arbetsrådet* — vilket såsom förut nämnts anser att uppdragstagarna böra omfattas av arbetsfredslagstiftningen — vissa betänkligheter mot att företaga en lagändring. Genomförandet av en sådan kunde innebära, att därigenom bleve fastslaget, att begreppet arbetstagare respektive arbetare i de sociala arbetarskyddslagarna (i vidsträckt bemärkelse) vore att fatta i civilrättslig betydelse. Ett strängt fasthållande vid nämnda tolkning kunde emellertid för ifrågavarande lagars del i vissa fall icke vara skäligt utan tvärtom anses strida mot dessa lagars syften. Övervägande skäl syntes tala för att begreppet arbetstagare respektive arbetare i den sociala arbetarskyddslagstiftningen — häri inbegripet förenings- och förhandlingsrättslagen — genom praxis erhölle den utformning, som för varje lags del kunde anses motsvara lagens syften. De fördelar, som vunnes med ett sådant tillvägagångssätt, syntes överväga den olägenhet ur synpunkten av rättens enhet, som härigenom uppstode, nämligen att arbetstagarbegreppet företedde vissa smärre avvikelser i fråga om sin innebörd vid tillämpningen av olika lagar.

Socialstyrelsens förslag i fråga om vilka uppdragstagare som i stort sett skola likställas med arbetstagare har föranlett vissa uttalanden.

Landsorganisationen — som inom arbetslagstiftningen särskiljer å ena sidan arbetsfredslagstiftningen, väsentligen hänförande sig till fackliga organisationsintressen, samt å andra sidan arbetarskyddslagstiftningen, inriktad

omedelbart på de enskildas intressen på arbetsmarknaden — anför beträffande nyssnämnda fråga:

Den begränsning till arbetsfredslagstiftningen, som socialstyrelsen föreslår, synes stå i överensstämmelse med utredningens förutsättningar. Om denna begränsning göres, blir det emellertid svårt att motivera den ytterligare begränsningen till *beroende* uppdragstagare. Denna hade varit förklarlig, om det gällt att utvidga *skydds*lagstiftningens tillämpningsområde, med de ökade ekonomiska förpliktelser som därav följt för uppdragsgivarna. Det synes emellertid icke finnas något rimligt skäl att begränsa rätten till förhandling, medling, kollektiva uppgörelser och skiljedomsförfarande till en *viss* grupp av uppdragstagare respektive dessas uppdragsgivare. Ur samhällets synpunkt finnes inte något intresse därav, uppenbarligen än mindre ur uppdragstagarnas synpunkt. För uppdragsgivarnas del bleve det icke fråga om några ökade ekonomiska förpliktelser, endast om skyldighet att förhandla, deltaga i medling, i händelse av ingånget kollektivavtal under avtalstiden (i likhet med uppdragstagarna) avstå från stridsåtgärder samt att anlita arbetsdomstolen i stället för allmän domstol. Dessa förpliktelser (som alltså icke innefatta förpliktelse att *ingå* kollektivavtal) betyda knappast något för uppdragsgivarna så betungande att man av hänsyn därtill skall nödgas lagfästa en så svårbestämbar för att icke säga obestämbar rättsfigur som »beroende uppdragstagare». Detta begrepp är inte bara en lagstiftningsmässig otymplighet; i praktiken komme det med största säkerhet att medföra tillämpningssvårigheter, tvister och rättsosäkerhet. Beroendet kan ju icke bestämmas efter enhetliga, objektiva grunder, och även beträffande medlemmar av en och samma fackliga organisation växlar det såväl enskilda och grupper emellan som från tid till annan. Frågan om en generell utvidgning av de ifrågavarande lagarna till uppdragsförhållanden har socialstyrelsen knappast ägnat någon uppmärksamhet. Det konstateras endast att någon allmän lagstiftning angående föreningsrättens okränkbarhet eller om skyldighet för part att förhandla med motpartens organisation icke finnes, och att det ej heller framträtt något starkare behov av eller allmännare önskemål om en dylik lagstiftning. Detta är kanske i och för sig riktigt och hade möjligen kunnat åberopas för en begränsning, om det förhållit sig så att en rationell gränsdragning varit praktiskt möjlig. Då detta knappast är fallet, och då några skäl mot lagarnas tillämpning på uppdragsförhållanden i allmänhet icke kunna anföras, anser landsorganisationen sig böra föreslå att begränsningen till »beroende» uppdragstagare slopas.

Såsom förut nämnts anser även *Sveriges bensinhandlares riksförbund* att det kan ifrågasättas om anledning finnes att begränsa föreslagna lagändringar till att omfatta endast beroende uppdragstagare. Förbundet anför härom:

Enligt vår egen självklara uppfattning anse vi det utom all tvekan, att det övervägande flertalet av förbundets medlemmar kunna betecknas som beroende uppdragstagare. Men var går gränsen mellan beroende och icke beroende uppdragstagare? Som vår mening förfäkta vi att denna senare grupp egentligen icke existerar inom vår kår. Men även om en prövande kompetent myndighet enligt sina fastställda normer skulle komma till den uppfattningen, att ett visst fåtal icke beroende uppdragstagare förefunnes, så äro vi dock övertygade om, att vi som beroende uppdragstagare ha största möjliga

fördel av att även denna minoritet blir inbegripen i lagens tillämpningsområde. I motsatt fall är det fara värt att ett sådant mindretal kan komma att i avtalshänseende utgöra en farlig konkurrens till de beroende uppdragstagarna, vilket väl knappast torde vara lagstiftarnas avsikt. Det saknas visst icke tendenser som peka mot ett överlåtande av försäljningsuppdragen till mera välsituerade företag och då kan det ju tänkas att lagstiftningen icke utgör det skydd, som avsetts. Den tänkta utvecklingen kan icke anses som självskriven, men erfarenheten stöder oss i vårt antagande att den ligger inom ramen för det möjliga.

Svenska handelsagenters förening framhåller att missförhållandena ingalunda inskränkte sig till de socialt sämst ställda agenterna. Det vore exempelvis icke ovanligt att, sedan en agent genom stora insatser av kapital och arbete lyckats introducera en ny vara på marknaden, huvudmannen uppsade avtalet för att pressa provisionssatsen. Likaledes förekomme ofta att en agent, som innehaft endast en agentur, uppsades utan varsel, då han började åldras. Om hänsyn icke skulle tagas endast till vederbörande agents sociala och ekonomiska standard, måste alltså ett betydligt större antal av agenter än de socialstyrelsen haft för ögonen anses såsom »beroende uppdragstagare».

Spörsmålet huruvida även andra sociallagar än de som ingå i arbetsfredslagstiftningen böra omfattas av lagstiftningsåtgärden beröres i flera yttranden. *Arbetsdomstolens ordförande* uttalar sin anslutning till socialstyrelsens tankegång jämväl härutinnan. *Svenska arbetsgivareföreningen* och *svenska lantarbetsgivareföreningen* biträda också uttryckligen socialstyrelsens mening härvidlag. *1942 års semesterkommitté* anser, såsom i det följande kommer att något närmare beröras, att tillämpningsområdet för semesterlagen icke bör utvidgas i den ordning socialstyrelsen föreslagit beträffande arbetsfredslagstiftningen.

Kommerskollegium, vilket såsom förut nämnts hemställt att hela frågan skall göras till föremål för ytterligare utredning, anser att därvid ånyo bör beaktas om icke vissa ytterligare lagar borde göras tillämpliga på ifrågavarande persongrupper.

Landsorganisationen anför — efter att ha erinrat om att arbetstagarbegreppet i lagarna om arbetarskydd, skogshärbärgen och olycksfallsförsäkring i praxis givits en vidare tillämpning än som anses följa av allmänna civilrättsliga grunder — följande.

Den praxis, som sålunda utbildats, kan landsorganisationen icke anse stå i strid mot en förnuftig tolkning av arbetstagarbegreppet. Det följer härav att landsorganisationen, vad skyddslagstiftningen angår, icke kan finna en utvidgning av lagarnas tillämpningsområde i den form socialstyrelsen för arbetsfredslagstiftningens del föreslår påkallad. I de fall en uppdragstagare faktiskt i förhållande till huvudmannen intar en ställning väsentligen likartad med den som utmärker arbetstagarna i förhållande till arbetsgivarna, är han att anse som arbetstagare och detta i varje rättsligt hänseende. Det

blir då en fiktion att betrakta honom såsom i rättslig mening uppdragstagare, alltså självständig företagare. Det är möjligt att för utmärkande av detta en uttrycklig lagdefinition erfordras, i så fall lämpligast i en lag om arbetsavtal. En sådan lagstiftning är nu icke aktuell. En bestämning kan naturligtvis också ske i de speciella arbetslagarna var för sig.

Sveriges bensinhandlares riksförbund uttalar:

I fråga om andra lagar på arbetsrättens område (d. v. s. skyddslagar som semesterlagen o. dyl.) äro vi införstådda med svårigheten att göra motsvarande utvidgning till uppdragstagare, men vi förorda att vid tillämpningen av desamma avgörande avseende fästes mera vid faktiska arbetsförhållanden än vid avtalsformen. Sker detta kommer nämligen åtskilliga beroende uppdragstagare att få anses som arbetstagare.

Tjänstemännens centralorganisation, handelsombudens fackförbund och *föreningen Sveriges aktiva handelsresande* anse däremot, såsom framgår av den omedelbart härefter följande redogörelsen, att den nu ifrågavarande legala begreppsutvidgningen bör avse även vissa andra lagar än dem som beröras av socialstyrelsens förslag.

I fråga om en eventuell utvidgning av arbetstagarbegreppet i lagen om försäkring för olycksfall i arbete må följande nämnas.

Riksförsäkringsanstalten erinrar om att frågan om en utvidgning av den sociala olycksfallsförsäkringen till att omfatta jämväl vissa kategorier uppdragstagare, som vore att anse såsom självständiga företagare i olycksfallsförsäkringslagens mening, tidigare varit föremål för anstaltens prövning. På grund av ett av Kungl. Maj:t på sin tid lämnat uppdrag, avseende bland annat frågan om sådan utvidgning av försäkringen enligt lagen, att densamma komme att omfatta mindre arbetsgivare och självständiga yrkesutövare, hade riksförsäkringsanstalten nämligen den 31 maj 1935 avgivit ett förslag, enligt vilket den ifrågasatta utvidgningen borde genomföras på så sätt, att envar som i egenskap av självständig företagare yrkesmässigt bedreve förvärvsverksamhet skulle bliva berättigad att genom försäkring i riksförsäkringsanstalten bereda sig ersättning enligt olycksfallsförsäkringslagens grunder. Frågan härom liksom översyn över huvudtaget av olycksfallsförsäkringslagen hade emellertid för prövning och närmare övervägande överlämnats till socialvårdskommittén.

Föreningen Sveriges aktiva handelsresande förklarar att de beroende uppdragstagarna hade stort intresse av att olycksfallsförsäkringslagen bleve tillämplig å dem. Då något principiellt skäl häremot icke torde vara att anföra, ansåge föreningen, att nämnda lag borde ändras, så att även de beroende uppdragstagarna kunde tillerkännas ersättning för olycksfall i arbete. *Handelsombudens fackförbund* uttalar däremot, att lagarna om försäkring för olycksfall i arbete och om försäkring för vissa yrkessjukdomar icke syntes kunna göras tillämpliga å beroende uppdragstagare förrän sam-

tidigt med att de gjordes tillämpliga å arbetare, som utförde arbetet i sitt hem eller å självvalt arbetsställe.

Tanken att genomföra en legal utvidgning av arbetstagarbegreppet även beträffande semesterlagen avvisas såsom nyss nämnts av *1942 års semesterkommitté* i dess yttrande i det föreliggande ärendet. Kommittén har sedermera avgivit betänkande med förslag till ändrad semesterlagstiftning (S. O. U. 1944: 59), vari bl. a. föreslås att den för förvärvande av semesterrätt enligt gällande lag stadgade karenstiden om 180 dagar nedsättes till 30 dagar. Härigenom skulle bl. a. stora yrkesgrupper, som hittills icke omfattats av semesterlagen, komma i åtnjutande av semesterersättning. I samband därmed föreslår kommittén särskilda anordningar beträffande utbetalningen av semesterersättningen, varigenom viss garanti skulle erhållas för att denna verkligen komme till åsyftad användning.

Semesterkommittén vidhåller i betänkandet den ståndpunkt som kommittén i sitt ovan berörda remissyttrande intagit till frågan om en legal utvidgning av semesterlagens arbetstagarbegrepp. Att utsträcka semesterlagens giltighetsområde till att avse även sådana personer, som ur olika synpunkter klart vore att betrakta såsom självständiga företagare, kunde enligt kommitténs mening uppenbarligen icke komma i fråga. Spörsmålet om utvidgning av semesterlagens tillämpningsområde begränsade sig därför till den personkrets, beträffande vilken tvekan kunde råda om den skulle hänföras till den ena eller den andra kategorien. Kommittén anför härom:

Bland de yrkesutövare, som omfattas av socialstyrelsens utredning, finnas personer med mycket olika ekonomisk och social ställning samt olika beroendeställning i förhållande till huvudmännen. Klientelet är således mycket heterogent. Detta gäller såväl de merkantila mellanhänderna som övriga här avsedda uppdragstagare. Med hänsyn till de synnerligen mångskiftande yrkesområden och förhållanden, om vilka torde bli fråga, synes det knappast vara möjligt att erhålla en godtagbar legal definition, varav i varje särskilt fall skulle framgå, till vilken kategori vederbörande vore att hänföra. En lagregel av det innehåll socialstyrelsen ansett kunna upptagas i vissa lagar, vilka avse förhållanden vari de stridiga intressena huvudsakligen företrädas av organisationerna på arbetsmarknaden, skulle därför, om den gjordes tillämplig beträffande semesterlagen, vilken gäller förhållanden mellan enskilda parter, lätt komma att föranleda tvistigheter, och antalet tvister skulle givetvis bli större, i den mån möjligheterna att förvärva rätt till semester ökas genom nedsättning i kravet på viss längre tids fortlöpande anställning hos samma arbetsgivare. Med hänsyn till att semesterlagen därjämte är en lag, med vilken olika domstolar — såväl allmän domstol som arbetsdomstolen — komma i kontakt, är faran för en oenhetlig rättstilllämpning uppenbarligen stor.

Kommittén tillägger att vissa av de nu antydda olägenheterna måhända skulle bortfalla, därest vid uppkommen tvist om semesterlagens tillämpningsområde avgörandet i detta hänseende överlämnades åt en administra-

tiv instans, exempelvis socialstyrelsen. Även ett sådant arrangemang hade dock sina uppenbara nackdelar. Att överlämna avgörandet av hithörande spörsmål åt en enda domstol — som då måste bli arbetsdomstolen — syntes av olika skäl ej heller kunna ifrågakomma.

Kommittén fortsätter:

Om kommittén i enlighet med vad nu sagts finner, att med arbetstagare enligt semesterlagen liksom hittills bör förstås den som är arbetstagare enligt allmänna civilrättsliga regler, så må emellertid framhållas, att det civilrättsliga arbetstagarbegreppet icke torde vara något i och för sig givet, oföränderligt begrepp. Utvecklingen har tvivelsutan tenderat till att ge arbetstagarbegreppet en vidare omfattning än det från början haft. Kommittén vill ifrågasätta, huruvida icke utvecklingen numera — bland annat under inflytande av kollektivavtalsväsendet — gått därhän, att detta begrepp enligt allmänna rättsgrundsatser kan anses äga en något vidare omfattning än praxis för närvarande ger detsamma. Sålunda bör enligt kommitténs uppfattning exempelvis en skogskörare, som arbetar enligt ett i kommitténs betänkande förut åberopat ramavtal för Norrland och Dalarna eller eljest på motsvarande villkor, betraktas såsom arbetstagare. Kommittén vill i samband härmed understryka vikten av att prövningen av frågan, huruvida någon är att anse såsom arbetstagare, sker med hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter och att alltför stor betydelse ej tillerkännes något visst eller vissa avtalsmoment. Där skriftlig överenskommelse föreligger bör ej beteckningen eller ordalagen i och för sig få vara avgörande, utan särskild vikt bör tillmätas avsikten med överenskommelsen och det sätt på vilket denna tillämpas.

Kommittén erinrar slutligen därom, att en utsträckning av tillämpningsområdet för förenings- och förhandlingsrättslagen och med denna närbesläktade lagar i den riktning socialstyrelsen föreslagit torde medföra, att vissa organisationer finge ökade möjligheter att bevaka sina medlemmars intressen i semesteravseende.

Landsorganisationen — som förutsätter att här förevarande fråga beaktas vid den pågående revisionen av semesterlagen — framhåller att, med hänsyn till de uttalanden som i förarbetena till gällande semesterlag gjorts beträffande arbetstagarbegreppet, för en friare praxis i allt fall torde erfordras att i motiven till den reviderade lagen upptoges för domstolarna vägledande anvisningar. *Tjänstemännens centralorganisation* framhåller, att det ur många synpunkter varit önskvärt att frågan om semesterrätt för de beroende arbetstagarna nu erhållit sin lösning.

Handelsombudens fackförbund och *föreningen Sveriges aktiva handelsresande* anse att utvidgningen av arbetstagarbegreppet till att omfatta även beroende arbetstagare bör lagstiftningsvägen genomföras även i fråga om semesterlagen. Till utveckling av sin mening framhåller föreningen bl. a. följande.

Socialstyrelsens misstanke, att de beroende uppdragstagarna i gemen icke skulle komma att begagna sig av semesterlönen för att erhålla rekreation, torde vara ogrundad. Vad närmast handelsresandena beträffar förhåller det

sig i stället så, att dessa i regel, oberoende av om de åtnjuta semesterrätt eller icke, under en längre eller kortare tid varje år koppla av från arbetet. Handelsresandeyrket är så ansträngande att utan en dylik avkoppling arbetet i längden bleve lidande. Även en icke semesterberättigad handelsresande är därför tvungen att taga sig ledigt. Då detta emellertid för honom medför en kännbar inkomstminskning, är det givet, att han ofta icke har råd att under ledigheten bereda sig den rekreation, som vore önskvärd och vartill möjlighet förefunnes, om han åtnjöte semesterlön.

Därest de beroende uppdragstagarna erhölle semesterrätt, får man självklart räkna med, att dessa i enstaka fall kunna komma att betrakta semesterrätten som en ren lönefyllnad och underlåta att skaffa sig erforderlig ledighet för vila. Risken för att semesterförmånen sålunda i undantagsfall kan komma att missbrukas bör rimligen icke få tillmätas någon avgörande betydelse, då det gäller att bedöma frågan om eventuell rättslig likställighet i semesterrättshänseende mellan beroende uppdragstagare och arbetstagare i civilrättslig mening. Dylikt missbruk förekommer ju även från de senares sida och var förutsett redan vid semesterlagens utarbetande.

17 kap. 4 § handelsbalken bör, enligt den mening som uttalats av *handelsombudens fackförbund* och *föreningen Sveriges aktiva handelsresande,* ändras så att där avsedd förmånsrätt även medgives beroende uppdragstagare. Fackförbundet anser att farhågan för ett nytt osäkerhetsmoment på kreditlivets område överdrivits. Föreningen framhåller:

Faran för att en vidgad tillämpning av förmånsrätten skulle få icke önskvärda konsekvenser på kreditlivets område torde icke böra överskattas. De fordringar, som här komma i fråga, avse i allmänhet endast lägre belopp. Vidare lämnas i 17 kap. 13 § handelsbalken ett korrektiv mot att förmånsrätter enligt 17 kap. 4 § skola orsaka vådor för vissa sämre förmånsrätter, däribland den vid fastighetsinteckning gällande förmånsrätten. Det må slutligen också påpekas, att förmånsrätten enligt 17 kap. 4 § handelsbalken tidigare utsträckts utan skada för kreditlivet. Så skedde exempelvis 1891, då förmånsrätt tillerkändes arbetare, vilka på grund av ett mera tillfälligt arbetsavtal utfört arbete åt gäldenären (»annan arbetare»).

Förmånsrättsordningen är uttryck för lagstiftarens uppfattning om vilket företräde vissa fordringar förtjäna framför andra. Allteftersom denna lagstiftarens uppfattning skiftar från tid till annan, ändras eller kompletteras förmånsrättsordningen. Innan så sker, överväger lagstiftaren självklart, vilka verkningar den påtänkta åtgärden kan få för kreditlivet, samt söker finna en lösning, som å ena sidan motsvarar lagstiftarens åsikt om den rätta strukturen av förmånsrättsordningen och å andra sidan åstadkommer minsta möjliga rubbningar i det läge, som kreditlivet anpassat sig efter. Om nu lagstiftaren i likhet med socialstyrelsen håller före, att de beroende uppdragstagarna intaga en ställning, som är väsentligen likartad med en arbetstagares i civilrättslig mening, torde lagstiftaren tillika vara av den uppfattningen, att de beroende uppdragstagarna äro förtjänta av samma ställning i förmånsrättshänseende som arbetstagare i civilrättslig mening. Något skäl varför lagstiftaren i så fall skulle underlåta att tillerkänna de beroende uppdragstagarna samma förmånsrätt som arbetstagare finnes icke. Hänsynen till kreditlivets ostördhet kan ju rimligtvis ej få sträcka sig så långt, att lagstiftaren ser sig hindrad vidtaga åtgärder, som påkallas ur allmänna rättvisesynpunkter.

Tjänstemännens centralorganisation ifrågasätter om medgivande av förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken för de beroende uppdragstagarna verkligen skulle medföra några större faror för osäkerhet på kreditlivets område. Centralorganisationen ville emellertid icke framföra något yrkande på denna punkt. *Svenska handelsagenters förening* anser också det vara en brist i förslaget att frågan om tillämpligheten av 17 kap. 4 § handelsbalken icke undersökts mera ingående.

Vidkommande formen för de beroende uppdragstagarnas inneslutande under den ifrågavarande lagstiftningen äro meningarna hos de hörda myndigheterna och sammanslutningarna synnerligen divergerande.

Vad först beträffar frågan om de angivna lagarna skola göras *generellt tillämpliga* på beroende uppdragstagare eller om — såsom en reservant inom socialstyrelsen ansett — för tillämpningen skall uppställas den förutsättningen att vederbörande organisationer äro i viss ordning registrerade *(licensvägen)* har den förra vägen uttryckligen givits företräde av *länsstyrelsen i Uppsala län, tjänstemännens centralorganisation, handelsombudens fackförbund* och *föreningen Sveriges aktiva handelsresande.* Nämnda länsstyrelse anser att det borde ifrågakomma att åvägabringa ett licensförfarande allenast för att få auktoritativt avgjort om en förening av uppdragstagare skulle anses bestå av beroende sådana. Ett dylikt förfarande borde då enligt länsstyrelsens mening avse prövning av varje anmäld förenings förhandlingskapacitet, men frågan härom vore svårbedömlig och torde kräva sin särskilda utredning. Tjänstemännens centralorganisation framhåller, att licensvägen skulle medföra komplikationer i de fall, då de beroende uppdragstagarna vore medlemmar i sådana organisationer som huvudsakligen bestode av egentliga arbetstagare. Handelsombudens fackförbund understryker att vid licensvägen skyddet för föreningsrätten skulle bliva ofullständigt. Föreningen Sveriges aktiva handelsresande håller före att det ganska kort tid efter det lagarnas tillämpningsområde utsträckts skulle föreligga så många avgöranden från myndigheternas sida att praxis kunde lämna erforderlig ledning åt den av lagarna berörda allmänheten.

Ett registreringssystem förordas däremot av *arbetsdomstolens ordförande.* Denne framhåller, att den av socialstyrelsens majoritet föreslagna vägen vore behäftad med vissa svagheter, framför allt bestående i den ovisshet som skulle komma att föreligga beträffande rättsläget. Å andra sidan vore svårigheterna att genom ett registreringsförfarande skapa garanti för att alla medlemmar i en organisation tillhörde kategorien beroende uppdragstagare oöverstigliga; i många fall vore det för övrigt varken praktiskt eller skäligt att uppställa krav på enhetliga organisationer. Arbetsdomstolens ordförande ifrågasätter om icke lagarnas tillämpning utanför de verkliga arbetstagarnas krets borde göras beroende av en registrering av de organisationer, som för

sina medlemmars räkning ville göra anspråk på de förmåner, som lagarna kunde skänka. Denna registrering skulle dock icke avse att framtvinga fullständigt enhetliga organisationer. Registreringen skulle hava till syfte att konstatera, att organisationen omfattade en icke alltför liten grupp av beroende uppdragstagare. Därjämte skulle genom registreringen kunna framtvingas stadgebestämmelser för organisationen, som reglerade de olika medlemsgruppernas inflytande på den inre behandlingen av frågor, som rörde lagarnas tillämpning. Genom registreringen skulle däremot icke möjligheten avskäras, att frågan om medlemmarnas egenskap av beroende uppdragstagare eller icke bleve föremål för prövning i särskilda fall, då frågan bleve aktuell.

Licensvägen — vilken i de flesta yttrandena synes hava givits den innebörd som arbetsdomstolens ordförande ansett vara den lämpligare — har vidare förordats av *överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Jönköpings och Kalmar län, handelns arbetsgivareorganisation, Svenska handelsagenters förening* och *Sveriges bensinhandlares riksförbund. Svenska arbetsgivareföreningen* och *svenska lantarbetsgivareföreningen* ha även givit licensvägen visst företräde. Till förmån för registreringsanordningen har av de nämnda myndigheterna och organisationerna i allmänhet anförts att nämnda anordning vore erforderlig för att skapa stadga och säkerhet beträffande den ifrågavarande lagstiftningens omfattning, helst som svårighet förelåge att i lagtexten precisera begreppet beroende uppdragstagare. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* framhåller att några olägenheter för de berörda grupperna icke behövde föranledas av ett system, som förutsatte prövning och godkännande av organisationer med uppgift att utöva förhandlingsrätt. Det skulle tvärtom komma att främja en rationell utveckling av föreningsväsendet bland dem.

I detta sammanhang må nämnas att *arbetsdomstolens ordförande* även framfört ett ändringsförslag, avseende att inrymma möjlighet att genom organisationsbeslut och därpå följande bekräftelse från uppdragsgivarsidan i kollektivavtal göra kollektivavtalet bindande även för andra medlemmar än de beroende uppdragstagarna. Därigenom skulle man till en början vinna den fördelen, att kollektivavtalet kunde göras bindande för alla medlemmarna i sådana fall, då detta framstode såsom en nödvändighet. Men vidare minskades antalet fall av svävande bundenhet och därav föranledda tvister. Slutligen kunde på denna väg framtvingas ett utträde ur organisationen av sådana medlemselement, som i själva verket stode helt främmande för de uppgifter organisationen betraktade som sina väsentliga.

Vad beträffar frågan om de beroende uppdragstagarnas likställighet med de egentliga arbetstagarna skall i lagtexten angivas på det sätt socialstyrelsens majoritet föreslagit — vad i lagarna är stadgat om arbetstagare skall *äga motsvarande tillämpning* beträffande ifrågavarande uppdragstagare —

eller på det sätt som förordats av en minoritet i styrelsen — vid tillämpningen av lagarna skola även nämnda uppdragstagare *anses såsom arbetstagare* — ha de flesta myndigheter och organisationer, som särskilt uttalat sig härom, anslutit sig till minoritetens mening.

Arbetsdomstolens ordförande, för vilken denna motsättning framstår såsom saknande egentlig reell betydelse, förklarar emellertid:

Jag anser det vara av yttersta vikt, att man vid lagstiftningens utformning icke inger allmänheten den tron, att dessa uppdragstagare *äro* arbetstagare, varav kan föranledas den missuppfattningen, att de äro arbetstagare även i andra hänseenden, exempelvis i fråga om rätt till semester eller rätt till förmånsrätt i konkurs. Minoritetens avfattning, enligt vilken uppdragstagarna fingeras vara arbetstagare i vissa hänseenden, är enligt min mening mera ägnad att åstadkomma den befarade missuppfattningen än vad majoritetens är. Sättet att uttrycka en likställighet genom en fiktionsregel har för övrigt städse i svensk lagstiftning ansetts såsom en mindre elegant lösning. Ur andra synpunkter må därjämte framhållas, att det väsentliga är rättsverkningarna. Man har här tre grupper av rättsverkningar, nämligen för uppdragstagare i självständig ställning, för uppdragstagare i beroende ställning och för arbetstagare, och det gäller att genom lagstiftning fastslå att rättsverkningarna för den andra gruppen skola vara desamma som för den tredje. Detta uttryckes klarare genom majoritetens formulering än genom minoritetens.

Länsstyrelsen i Uppsala län förordar också bestämt det förslag, till vilket majoriteten inom socialstyrelsen anslutit sig.

För minoritetens linje ha följande uttalat sig, nämligen *arbetsrådet, försäkringsrådet, handelskammaren i Gävle, riksförbundet landsbygdens folk, tjänstemännens centralorganisation, handelsombudens fackförbund* och *föreningen Sveriges aktiva handelsresande.* Av dessa framhålla flera, att man redan nu har att räkna med olika arbetstagarbegrepp vid tillämpningen av olika lagar. Arbetsrådet föredrar minoritetens formulering då det av denna bäst framgår att bestämmelsen endast avser att undanröja uppkommen tvekan vid tillämpningen av förenings- och förhandlingsrättslagen och icke innebär ett fastlåsande av arbetstagarbegreppet till dess civilrättsliga innebörd vid tillämpningen av den sociala arbetarskyddslagstiftningen. Enligt den mening, som framföres av föreningen Sveriges aktiva handelsresande, skulle man genom minoritetens formulering mera radikalt skjuta det civilrättsliga arbetstagarbegreppet åt sidan till förmån för en adekvatare och rättvisare bestämning av arbetstagarkategorien.

I några yttranden — de av *arbetsdomstolens ordförande* och *försäkringsrådet* avgivna — har påpekats att den i socialstyrelsens förslag använda terminologien uppdragstagare respektive uppdragsgivare icke på ett adekvat sätt angiver de rättsförhållanden varom här är fråga.[1]

---

[1] Jfr S. O. U. 1935: 18 sid. 36 och S. O. U. 1944: 15 sid. 242 f.

Från några håll har ifrågasatts om icke i förevarande fall speciallagstiftning borde tillgripas. *Kommerskollegium* framhåller sålunda att tanken på en speciell förhandlingslagstiftning för ifrågavarande persongrupper icke varit under närmare omprövning. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser att, med hänsyn till faran för att arbetstagarbegreppet blir ytterligare tilltrasslat och då det här är fråga om enstaka grupper, det lämpligaste förfaringssättet borde vara att i en speciallagstiftning tillgodose det omedelbara behovet av förhandlingsrätt utan hopblandning med den allmänna, för arbetstagare gällande lagstiftningen. *Skånes handelskammare,* vilken såsom förut nämnts avstyrker lagstiftningsåtgärd, anser att, om sådan likväl anses böra företagas, det måtte ske i form av separat lagstiftning, vid vilken hänsyn toges till de speciella förhandlingsproblem, som kunna komma i fråga för berörda grupper. *Handelskammaren i Karlstad* förordar även separat lagstiftning.

Landsorganisationen anser att frågan, huruvida de ifrågavarande lagarna kunna göras tillämpliga endast genom de av socialstyrelsen föreslagna reglerna (utan ändring eller komplettering i vissa delar av de materiella bestämmelserna), syntes påkalla närmare undersökning; med hänsyn till den relativt ringa medlemsomslutningen hos uppdragstagarnas organisationer kunde t. ex. regeln i 10 § andra stycket 4) lagen om förenings- och förhandlingsrätt icke anses väl avpassad.

Emot socialstyrelsens uppfattning att någon ändring i lagen om arbetsdomstol icke vore erforderlig, eftersom nämnda domstols behörighet skulle följa omedelbart av den föreslagna ändringen i kollektivavtalslagen, har *arbetsdomstolens ordförande* uttalat att han, utan att vilja förneka den huvudsakliga riktigheten av denna uppfattning, dock skulle vilja ifrågasätta, huruvida icke för tydlighetens skull en ändring också borde göras i lagen om arbetsdomstol, särskilt med hänsyn till bestämmelsen i 13 § tredje stycket.

Departementschefen.

Socialstyrelsens förevarande utredning har verkställts i anledning av ett åt styrelsen av Kungl. Maj:t lämnat uppdrag att undersöka spörsmålet om erforderliga åtgärder för ernående av rättslig likställighet i olika avseenden mellan handelsagenter och s. k. provisionsresande, å ena, samt arbetstagare, å andra sidan. Under utredningen har styrelsen funnit rättvisesynpunkter påkalla att likställigheten, i den mån den läte sig genomföra, åvägabringades icke allenast i vad avsåge berörda merkantila mellanhänder utan även i fråga om andra uppdragstagare vilka intoge en så beroende ställning gentemot uppdragsgivarna, att förhållandet mellan parterna vore väsentligen

likartat med förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Jag finner denna socialstyrelsens uppläggning av problemet välbetänkt.

Begreppet arbetstagare (arbetare) är, såsom av redogörelsen här ovan framgår, icke entydigt i svensk rätt. Redan i texten till olika lagar, avseende arbetsrätten eller vad därmed sammanhänger, har arbetstagarbegreppet, i den mån det närmare definierats, icke sällan erhållit en skiftande bestämning, i det att under detsamma hänförts eller därifrån uteslutits en eller flera kategorier. Vad som i här förevarande avseende tilldrager sig särskilt intresse är att gränsdragningen mellan begreppen arbetstagare och självständiga företagare icke genomförts likformigt inom olika lagstiftningsområden.

Det närmare uppdragandet av sistnämnda skiljelinje har verkställts av de domstolar och andra myndigheter som haft att tillämpa de särskilda lagarna. Myndigheterna ha därvid i allmänhet icke ägt någon säkrare grund för bedömningen av begreppen i tillgängliga lagmotiv. Den i det föregående lämnade översikten över praxis utvisar att myndigheterna som regel varit benägna att giva arbetstagarbegreppet en vidare innebörd allteftersom lagstiftningen i fråga haft ett starkare betonat socialt syfte. Detta framträder särskilt vid tillämpningen av olycksfallsförsäkringslagen. Här ha försäkringsmyndigheterna — i formellt avseende onekligen i viss motsättning till de i lagen givna begreppsbestämningarna men å andra sidan med stöd av uttalanden av särskilda utskottet vid 1916 års riksdag liksom av avgöranden i högsta domstolen — fört in under arbetstagarbegreppet icke obetydliga grupper yrkesutövare som efter strikt civilrättslig bedömning skulle varit att anse såsom självständiga företagare. Även vid tolkningen av arbetstagarbegreppet i fråga om vissa andra lagar av socialpolitisk karaktär, såsom arbetarskyddslagen, skogshärbärgeslagen och lagen om arbetstidens begränsning, ha myndigheterna icke ansett sig alltför hårt bundna av civilrättsliga normer.

Vad beträffar förenings- och förhandlingsrättslagen och de lagar som i övrigt ingå i den s. k. arbetsfredslagstiftningen är att märka, att socialstyrelsen tidigare givit arbetstagarbegreppet enligt förstnämnda lag en tämligen vidsträckt innebörd. En sammanslutning av bensinstationsföreståndare har sålunda på sin tid, efter anmälan jämlikt 3 kap. 8 § förenings- och förhandlingsrättslagen, av socialstyrelsen godtagits såsom huvudorganisation av arbetstagare; över registreringen anförda besvär ogillades av regeringsrätten. Sedermera förklarade emellertid arbetsdomstolen i en år 1938 meddelad dom — beslutad med fyra röster mot tre — att de ifrågavarande yrkesutövarna i allmänhet icke kunde anses såsom arbetstagare; socialstyrelsen avförde i anledning därav organisationen ur registret. Såsom en följd av utgången i nämnda mål liksom av några av arbetsdomstolen sedermera meddelade domar med likartad innebörd har socialstyrelsen i fortsättningen vid behandlingen av ärenden, fallande inom området för berörda lagstiftning, utgått från ett arbetstagarbegrepp som haft en mot dessa judiciella avgöranden svarande snävare omfattning.

Ur de synpunkter, som ligga till grund för arbetsfredslagstiftningen, synes det likväl icke vara nödigt att densamma begränsas till att omfatta endast arbetstagare i strängt civilrättslig mening. Då det ekonomiska livet i allmänhet torde vara bäst betjänt av att intressekonflikter lösas förhandlings- eller förlikningsvägen, torde det tvärtom vara ur samhällelig synpunkt angeläget, att denna fredsbefrämjande lagstiftning spänner över ett något vidare område. Jag finner det därför lämpligt att sådana grupper av uppdragstagare, som i realiteten gentemot sina huvudmän intaga en beroendeställning av samma art som de egentliga arbetstagarnas, erhålla lagligt skyddad förenings- och förhandlingsrätt samt att arbetsfredslagstiftningen jämväl i övrigt göres tillämplig på dem. Därigenom komma också dessa uppdragstagare att, såsom det synes välbehövligt, få ökade möjligheter att organisationsvägen hävda sina intressen vid uppgörelser om löne- och arbetsvillkor.

För ernående av detta resultat synas lagstiftningsåtgärder vara erforderliga. Innan jag övergår att dryfta spörsmålet huru en lagstiftning i ämnet lämpligen bör utformas, vill jag något beröra frågan huruvida en motsvarande legal utvidgning av arbetstagarbegreppet bör vidtagas även utom området för arbetsfredslagstiftningen.

Utan att i princip ställa mig avvisande mot en sådan utvidgning, vilken närmast skulle avse arbetstagarbegreppet enligt olycksfallsförsäkringslagen, semesterlagen och 17 kap. 4 § handelsbalken, anser jag likväl att utvidgningen icke nu bör äga rum. Vid nämnda ståndpunktstagande har jag särskilt samrått, vad semesterlagen beträffar, med statsrådet Erlander, som numera handlägger ärenden rörande sagda lag, samt, vad angår 17 kap. 4 § handelsbalken, med chefen för justitiedepartementet. I fråga om lagtillämpningen i här förevarande avseende inom de nyssberörda tre rättsområdena vill jag i övrigt göra följande uttalanden.

Olycksfallsförsäkringslagen, vilken såsom förut nämnts för närvarande är under överarbetning, omsluter redan enligt praxis stora grupper av de ifrågavarande uppdragstagarna. I ett remissutlåtande ha uttalats farhågor att en legal komplettering av arbetstagarbegreppet i arbetsfredslagstiftningen skulle kunna föranleda en annan, snävare praxis vid tillämpningen av olycksfallsförsäkringslagen liksom av arbetarskyddslagen. Det lärer dock ej föreligga någon risk härför, i synnerhet icke om den lagtekniska väg för utvidgningen av arbetsfredslagstiftningen följes, som jag i det följande vill förorda.

Vad semesterlagen beträffar har man — i viss mån i anslutning till uttalanden därom i den proposition vari förslaget till nämnda lag framlades — ansett sig böra nära anknyta till det i enlighet med allmänna civilrättsliga regler utformade arbetstagarbegreppet. Socialstyrelsen har vid sin utredning funnit, att en legal utvidgning av semesterlagens tillämpningsområde i nu förevarande avseende icke bör äga rum. Samma ståndpunkt har intagits av 1942 års semesterkommitté, som emellertid ifrågasätter om icke ut-

vecklingen numera gått därhän att arbetstagarbegreppet kan anses äga en något vidare omfattning än praxis för närvarande ger detsamma. Kommittén understryker i samband härmed vikten av att prövningen av frågan, huruvida någon är att anse såsom arbetstagare, sker med hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter och att alltför stor betydelse ej tillerkännes något visst eller några vissa avtalsmoment. Där skriftlig överenskommelse förelåge, borde ej beteckningen eller ordalagen i och för sig få vara avgörande, utan särskild vikt borde tillmätas avsikten med överenskommelsen och det sätt på vilket denna tillämpades.

Jag vill uttala min anslutning till den mening i fråga om tillämpningen av semesterlagen, varåt semesterkommittén sålunda givit uttryck. I samband härmed vill jag även understryka att utvidgningen av arbetstagarbegreppet inom arbetsfredslagstiftningen torde komma att föra med sig att det blir lättare för de yrkesutövare varom här är fråga att vinna gehör för sina berättigade krav på semester; dessa komma nämligen att erhålla ökad tyngd då de framställas förhandlingsvägen genom vederbörandes organisationer. Sedan erfarenheterna från den kommande tiden inhämtats bör, därest det visar sig erforderligt, frågan om lagstiftningsåtgärd på detta område ånyo upptagas.

Vad slutligen beträffar spörsmålet om beredande av förmånsrätt i konkurs enligt 17 kap. 4 § handelsbalken för de beroende uppdragstagarnas lönefordringar vill jag omnämna att, enligt vad jag inhämtat, det frågekomplex som innefattas i 17 kap. 4 § handelsbalken är föremål för utredning inom justitiedepartementet. Utredningen har föranletts bl. a. av de i riksdagens skrivelser nr 287/1935 och 96/1938 berörda problemen om skyddet för byggnadsarbetarnas lönefordringar. Vid utredningen torde även det här föreliggande spörsmålet bliva föremål för uppmärksamhet. Då jag, såsom nyss nämnts, ej anser mig böra förorda någon lagändring härvidlag i nu förevarande sammanhang, kan jag emellertid icke underlåta att påpeka att ej heller det å allmänna civilrättsliga grundsatser fotade arbetstagarbegreppet — till vilket domstolarna närmast torde anknyta vid tillämpningen av berörda lagrum — kan antagas vara för alla tider till sitt innehåll fixerat; jämväl nämnda begrepp torde kunna förändras, bland annat under inflytande av den sociala och samhällsekonomiska utvecklingen.

I samband härmed må erinras om att i yttrandena från bl. a. vissa grupper handelsagenter uttalats farhågor för att den ifrågasatta lagstiftningen kunde komma att medföra att uppdragsgivarna lade om sin försäljningsverksamhet med risk för att bemälda yrkesutövare bleve arbetslösa. Därest, såsom av mig i det föregående förordats, utvidgningen begränsas till att avse allenast arbetsfredslagarna, synes dock lagstiftningsåtgärden knappast komma att av uppdragsgivarna uppfattas såsom innebärande något för dem särskilt betungande. Risk torde därför knappast föreligga att nyssnämnda farhågor skulle besannas. Bensinhandlarnas riksförbund har ifrågasatt om man icke,

för att undvika att huvudmännen till skada för de beroende uppdragstagarna koncentrerade sin verksamhet till större, ostridigt fullt självständiga merkantila mellanhänder, borde låta lagextensionen avse alla uppdragstagare, alltså även dem, som intoge en fullt oberoende ställning. Att av nämnda anledning tillgripa en så långt gående åtgärd torde av skäl som nyss nämnts icke vara erforderligt. Ej heller eljest har behov visats föreligga att utvidga området för arbetsfredslagstiftningen till att omfatta andra uppdragstagare än sådana som intaga en beroende ställning av samma art som en vanlig arbetstagares.

Vad härefter beträffar formen för den av mig förordade lagstiftningsåtgärden må till en början framhållas att tillskapandet av något slags speciallagstiftning för de ifrågavarande kategorierna icke synes motiverat. Den önskade utvidgningen av arbetstagarbegreppet torde i stället lämpligen böra ernås genom att, på sätt socialstyrelsen föreslagit, en kompletterande föreskrift intages i de särskilda arbetsfredslagarna. Tillräckliga skäl synas icke heller föreligga att begagna den av en reservant inom socialstyrelsen förordade licensvägen, innebärande att förevarande lagstiftning skulle bliva tillämplig på beroende arbetstagare endast under förutsättning att registrering skett av vederbörande organisation. Väl måste medgivas att den av socialstyrelsen lämnade definitionen på de här berörda yrkesgrupperna — vilken definition synes böra i huvudsak godtagas — lämnar rum för viss osäkerhet. Såsom av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår råder emellertid redan nu en liknande oklarhet beträffande skiljelinjen mellan arbetstagare och självständiga företagare. Härtill kommer att den kompletterande definitionen i viss mån kommer att vara en anvisning om att man vid gränsdragningen mera skall beakta föreliggande faktiska förhållanden än brukade juridiska beteckningar. Emot licensvägen kan för övrigt den invändningen resas att föreningsrätten, i vad denna innebär frihet att bilda eller medverka vid bildandet av en organisation, icke blir skyddad om nämnda väg beträdes. Skyddet skulle nämligen icke komma att inträda förrän organisationen registrerats på sätt nyss nämnts och detta kan åter uppenbarligen icke ske innan den nått en viss grad av fullgångenhet. Framhållas må här jämväl att därest en organisation av beroende uppdragstagare önskar begagna sig av den i 3 kap. förenings- och förhandlingsrättslagen stadgade förhandlingsproceduren — en anordning som i nu förevarande sammanhang tilldragit sig särskild uppmärksamhet — förutsättningen därför är att organisationen blivit vederbörligen registrerad hos socialstyrelsen. Här må även i förbigående påpekas att ett av arbetsdomstolens ordförande framfört förslag, enligt vilket möjlighet skulle tillskapas att göra kollektivavtal bindande även för andra medlemmar av en organisation än de beroende uppdragstagarna, synes falla utom ramen för den nu föreliggande lagstiftningsuppgiften. Denna fråga bör följaktligen icke upptagas i nu förevarande sammanhang.

De beroende arbetstagarna böra, såsom förut nämnts, indragas under nu ifrågavarande författningsområde genom en i respektive lagar lämnad förklaring. Denna förklaring kan angiva antingen, såsom socialstyrelsens majoritet föreslagit, att vad i lagarna är stadgat om arbetstagare skall äga motsvarande tillämpning i fråga om berörda uppdragstagare, eller också, såsom en minoritet inom styrelsen förordat, att de beroende uppdragstagarna vid tillämpningen av lagarna skola anses såsom arbetstagare. Om man härvidlag väljer den ena eller andra vägen synes mig vara en fråga av övervägande formell natur. Då lagstiftningsåtgärden avser att konstatera att vissa yrkesgrupper skola inom detta lagstiftningsområde betraktas såsom arbetstagare, vill jag emellertid förorda den av minoriteten, med instämmande i flera remissyttranden, föreslagna linjen. Till mitt ståndpunktstagande härutinnan har även den omständigheten bidragit, att det föreligger en, om ock ringa, risk att den andra vägen skulle kunna föranleda till antagandet att, då man inom annan sociallagstiftning använder arbetstagarbegreppet, åt detta nödvändigtvis måste givas det snävare civilrättsliga innehållet.

Förutom i de av socialstyrelsen angivna författningarna, nämligen lagarna om förenings- och förhandlingsrätt, om kollektivavtal, om medling i arbetstvister samt om särskilda skiljedomare i sådana tvister, torde ändring böra ske även i lagen om arbetsdomstol. I sistnämnda lag ingår nämligen en del bestämmelser där arbetstagar- respektive arbetsgivarbegreppet icke alls eller endast ofullständigt anknyter till kollektivavtalsbegreppet.

Då socialstyrelsen berört frågan, om icke arbetsdomstolen borde ha särskild sammansättning vid handläggningen av mål angående de beroende uppdragstagarnas förhållanden, vill jag erinra om att bestämmelserna rörande arbetsdomstolens sammansättning vid behandlingen av frågor rörande privatanställda äro föremål för översyn genom särskild sakkunnig, tillkallad enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 30 juni 1943. Vid nämnda översyn komma givetvis även konsekvenserna av nu ifrågavarande lagstiftningsåtgärd att vinna beaktande.

Av landsorganisationen har ifrågasatts om de materiella bestämmelserna i nu förevarande lagar kunna anses i allo avpassade även för de ifrågavarande uppdragstagarna. En granskning av de skilda bestämmelserna har emellertid givit vid handen, att några särskilda svårigheter icke torde uppkomma vid lagtillämpningen vad beträffar omförmälda yrkesgrupper. Den av landsorganisationen i detta sammanhang särskilt omnämnda regeln i 10 § andra stycket lagen om förenings- och förhandlingsrätt, innebärande att alltför obetydliga organisationer icke äga påfordra att få opartisk ordförande utsedd av socialstyrelsen, bör upprätthållas även i fråga om uppdragstagarna. Att märka är emellertid att socialstyrelsen härvidlag äger en diskretionär prövningsrätt; finner styrelsen att sådan ordförande bör utses även om organisationens medlemsantal är mindre än i nyssnämnda föreskrift angives — något som måhända understundom kan visa

sig behövligt och lämpligt just i de fall varom här är fråga — lärer styrelsen icke underlåta att handla i enlighet därmed.

I det föregående har jag, i likhet med vad som skett vid den tidigare behandlingen av detta lagstiftningsärende, betecknat ifrågavarande yrkesutövare såsom uppdragstagare. Med denna benämning torde emellertid enligt sedvanlig juridisk terminologi närmast avses sådana sysslomän eller ombud, som behandlas i 18 kap. handelsbalken; dessa intaga regelmässigt en mer eller mindre markerad förtroendeställning. Enligt allmänt språkbruk plägar åter med uppdrag avses mera tillfälliga eller mindre omfattande uppgifter. Med hänsyn härtill synes benämningen icke böra användas i lagtexten för att angiva de nu avsedda yrkesgrupperna.

I enlighet med det förut sagda ha inom socialdepartementet utarbetats förslag till

1) *lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 11 september 1936 (nr 506) om förenings- och förhandlingsrätt;*

2) *lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 28 maj 1920 (nr 245) om medling i arbetstvister;*

3) *lag angående ändrad lydelse av lagen den 28 maj 1920 (nr 248) om särskilda skiljedomare i arbetstvister;*

4) *lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 22 juni 1928 (nr 253) om kollektivavtal;* samt

5) *lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 22 juni 1928 (nr 254) om arbetsdomstol.*

Föredraganden hemställer härefter, att lagrådets yttrande över nyssnämnda fem lagförslag, av den lydelse bilaga[1] till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

N. O. Aurelius.

---

[1] Denna bilaga, vilken är likalydande med de vid propositionen fogade lagförslagen, har här uteslutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 6 februari 1945.

Närvarande:
regeringsrådet KELLBERG,
justitieråden GULDBERG,
EKBERG,
SANTESSON.

Enligt lagrådet den 20 januari 1945 tillhandakommet utdrag av protokoll över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 4 januari 1945, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till

1) *lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 11 september 1936 (nr 506) om förenings- och förhandlingsrätt;*

2) *lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 28 maj 1920 (nr 245) om medling i arbetstvister;*

3) *lag angående ändrad lydelse av lagen den 28 maj 1920 (nr 248) om särskilda skiljedomare i arbetstvister;*

4) *lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 22 juni 1928 (nr 253) om kollektivavtal;* samt

5) *lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 22 juni 1928 (nr 254) om arbetsdomstol.*

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av t. f. chefen för rättsavdelningen i socialdepartementet hovrättsrådet I. A. Lindell.

Lagrådet yttrade:

Med de föreliggande lagförslagen avses att inom arbetsfredslagstiftningens område bereda vissa kategorier av uppdragstagare en bättre ställning. De skola sålunda enligt förslagen erhålla skydd för föreningsrätten samt möjlighet att förhandla och ingå kollektivavtal. Denna reform synes väl grundad. Rättvisan kräver, att uppdragstagare, som befinna sig i huvudsakligen samma ställning som egentliga arbetstagare, erhålla enahanda möjligheter som dessa att tillvarataga sina intressen.

Den allmängiltiga formuleringen av förslagen — vilken med hänsyn till sättet för reformens genomförande torde vara ofrånkomlig — synes kunna föranleda viss tvekan rörande lagstiftningens räckvidd. Med anledning av

tillägget till lagen om kollektivavtal kan det frågas, om ett kollektivavtal, som är att tillämpa även å annan än organiserad arbetstagare, skall följas jämväl beträffande den, som utan att tillhöra den avtalsslutande arbetstagarorganisationen tillfälligt åtagit sig att såsom självständig företagare svara för utförande av visst arbete inom det av kollektivavtalet reglerade området och som till uppdragsgivaren intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetares, och om således förhållandet mellan kontrahenterna, oberoende av det träffade entreprenadavtalet, skall regleras enligt kollektivavtalets normer. Vidare uppkommer spörsmålet, huruvida i fall, då en uppdragstagare intager en beroende ställning och således skall anses såsom arbetare, även hos honom anställda medhjälpare skola betraktas såsom arbetstagare hos uppdragsgivaren samt följaktligen ha anspråk på lön av uppdragsgivaren och icke av den, hos vilken de tagit anställning. Märkas bör härvid, att då såsom föredragande departementschefen framhållit någon legal utvidgning av semesterlagens tillämpningsområde i detta avseende icke kommer att föreslås, de nämnda medhjälparna, därest uppdragstagaren enligt allmänna rättsregler är att anse såsom självständig företagare, i semesterhänseende äga vända sig endast mot honom. De resultat, som skulle följa av ett jakande svar på de framställda frågorna, äro icke tillfredsställande och betingas ej heller av syftet med den nya lagstiftningen. Lagrådet förutsätter därför, att när fråga uppkommer, huruvida någon skall anses såsom självständig företagare eller arbetstagare, och spörsmålet icke skall direkt bedömas enligt arbetsfredslagarna eller därmed likställda författningar av social natur, frågan skall med beaktande av föreliggande tolkningsmoment avgöras enligt allmänna rättsgrundsatser.

Därest den föreslagna reformen anses böra medföra ändring även i lagen om arbetsdomstol, synes det erforderliga stadgandet böra införas på annan plats i lagen än nu föreslagits. Stadgandet passar mindre väl i 1 §, som i övrigt föreskriver, att en arbetsdomstol skall finnas, och anger domstolens kompetens. Föreskriften i ämnet torde böra upptagas under särskilda bestämmelser i slutet av lagen.

Ur protokollet:

Bertil Crona.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 16 februari 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, jordbruks- och handelsdepartementen anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, lagrådets den 6 februari 1945 avgivna utlåtande över de den 20 januari 1945 till lagrådet remitterade förslagen till

1) *lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 11 september 1936 (nr 506) om förenings- och förhandlingsrätt;*

2) *lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 28 maj 1920 (nr 245) om medling i arbetstvister;*

3) *lag angående ändrad lydelse av lagen den 28 maj 1920 (nr 248) om särskilda skiljedomare i arbetstvister;*

4) *lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 22 juni 1928 (nr 253) om kollektivavtal;* samt

5) *lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 22 juni 1928 (nr 254) om arbetsdomstol.*

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande anför föredraganden:

Lagrådet har bl. a. framhållit att den allmängiltiga formuleringen av förslagen — vilken med hänsyn till sättet för reformens genomförande torde vara ofrånkomlig — syntes kunna föranleda viss tvekan rörande lagstiftningens räckvidd. Efter att hava berört två särskilda tolkningsspörsmål, förklarar lagrådet, att lagrådet förutsatte, att när fråga uppkomme, huruvida någon skulle anses såsom självständig företagare eller arbetstagare, och spörsmålet icke skulle direkt bedömas enligt arbetsfredslagarna eller därmed likställda författningar av social natur, frågan skulle med beaktande av föreliggande tolkningsmoment avgöras enligt allmänna rättsgrundsatser. Utan att taga ställning till de av lagrådet särskilt berörda tvenne tolkningsfrågorna, vilka torde böra bedömas av de lagtillämpande myndigheterna under beaktande av de i varje särskilt fall föreliggande närmare omständigheterna, vill jag för egen del understryka, att här förevarande lagstiftningsåtgärder endast ha avseende å förhållanden vilka omedelbart regleras i de av änd-

ringsförslagen berörda lagarna. Såsom av den i ärendet tidigare lämnade redogörelsen framgår, ha emellertid likartade grundsatser redan sedan länge vunnit tillämpning inom lagstiftningsområden där det sociala syftet är starkt betonat, såsom inom den obligatoriska olycksfallsförsäkringen och arbetarskyddslagstiftningen. I den mån man kommer över på den egentliga privaträttens områden måste däremot angelägenheten av klarhet och stabilitet tala emot en analog tillämpning av de principer som nu förordas vad beträffar arbetsfredslagstiftningen. På sådana gränsområden mellan den offentliga och privata rätten som representeras av exempelvis semesterlagen torde bedömandet i det särskilda fallet kunna komma att influeras av föreliggande omständigheter av social natur.

Vidare har lagrådet uttalat, att det erforderliga kompletterande stadgandet i lagen om arbetsdomstol icke borde såsom föreslagits införas i 1 §, vilken i övrigt föreskreve, att en arbetsdomstol skulle finnas, och angåve domstolens kompetens, utan i stället upptagas under särskilda bestämmelser i slutet av lagen. Då det emellertid kan vara en fördel att ifrågavarande stadgande erhåller en likartad placering i samtliga de lagar, som ingå i förevarande lagkomplex, samt stadgandet i sakligt hänseende åtminstone indirekt berör det avsnitt av arbetsdomstolslagen i vilket 1 § ingår — nämnda avsnitt handlar enligt detsamma åsatt rubrik om arbetsdomstolens sammansättning — anser jag att stadgandet bör bibehållas på den plats det erhållit i det remitterade förslaget.

Föredraganden hemställer härefter, att lagförslagen måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Jan-Erik Stenius.

Iduns tryckeri, Esselte ab. Stockholm 1945
418815